

Treball final de Grau, Humanitats

GEGANTS

Símbols de la cultura popular

Alumne
Manel Aguilar Alés

Direcció del treball
Joan Fuster Sobrepere

Juny 2016

ÍNDEX

	pàgina
Agraïments	3
I. Preàmbul	4
II. Introducció	4
III. Objectius i hipòtesis de partida	6
IV. Metodologia	8
1. EL MÓN GEGANTER	9
1.1 Origen	10
1.2 Jerarquies	11
1.3 Història	13
2. SIGNIFICATS I SÍMBOLS EN LA CULTURA POPULAR	18
2.1 Context històric: La transició, el nou despertar del folklore	19
2.2 Context cultural: El restabliment de la festa popular	24
2.3 Context democràtic: La conquesta de l'espai públic	26
3. UN CAS PARADIGMÀTIC	28
3. 1 Bartomeu Sala: La construcció d'un símbol folklòric	29
3. 2 Montornès i Bartomeu: Una història compartida	32
4. DISCURS AL VOLTANT D'UN SÍMBOL: PRESENT, PASSAT I FUTUR	33
4. 1 La Remençada	36
5. CONCLUSIONS	37
6. ANNEXOS	42
7. BIBLIOGRAFIA	47
7. 1 Webgrafia	48
7. 2 Discografia	49

Agraïments

Abans de res vull que quedi constància de l'agraïment que dec a totes aquelles persones que han posat llum on solament hi havia fosc. Una fosc fruit de la meva gran ignorància i que amb la paciència del que ensenya a un nen, han donat una part de la seva saviesa.

Per tant aquest és un treball que pertany a tots i cadascú dels tutors que m'han ajudat en la tasca de continuar aprenent i d'intentar entendre una matèria difícil com són les humanitats. En especial vull donar les gràcies a Joan Fuster Sobreperere per la seva tasca de guiar-me, la seva paciència de llegir i corregir un treball que a vegades semblava arribar a un punt mort, per la seva confiança i la seva col·laboració. La seva direcció ha estat un gran suport acadèmic per la realització d'aquest Treball Final de Grau. També vull fer esment a Xavier Beltran, per la seva bona disposició en la trobada que vam tenir davant d'un cafè i per les seves explicacions al voltant de la seva obra i els seus projectes. Un exemple de dedicació a la cultura popular.

Però com no pot ser d'una altra manera el meu més sincer agraïment a tots aquells que fan possible la Festa Major, que amb la seva tasca fan possible que aquesta tradició tiri endavant i meravelli i il·lusioni a grans i petits, per tots ells/elles va aquest tribut d'un treball de Festa Major.

Què continuï la Festa!

I. Preàmbul

El següent treball vol explorar la nostra tradició popular, el nostre folklore, però per motius d'espai és impossible d'aprofundir en tots els espais que voldria. És per aquest motiu que esmentaré algunes de les figures que poblen els nostres carrers en la Festa Popular, emperò centrant-me en la figura dels Gegants. La bibliografia sobre el tema és escassa i de vegades barrejada i dividida amb tants altres temes de la nostra tradició, el nostre folklore.

Però aquesta dificultat estimula la cerca i la creativitat i amb avidesa m'endinso en la Festa Popular; foc, aigua, gegants i éssers mitològics en aquest treball trobaràs. I cerca que cercaràs, com un conte, com en un relat de fantasia en en centre de tot trobaràs l'essència de la nostra terra, la llavor del teu llegat, un pubilla, un príncep i fins i tot un drac. Passeu a aquest petit treball, un treball molt seriós, un treball de Festa Major.

En aquest sentit vull fer un especial esment a la gran tasca feta per tants autors que han fet esment de les tradicions populars. Autors com Bienve Moya, Joan Amades, Jordi Amat, Aureli Capmany, Xavier Beltran i tants altres que amb els seus llibres i publicacions com: revistes, webs, blogs, etc., han sigut un lloc de trobada i descoberta dels temes i les qüestions relacionades amb la tradició i la cultura catalana.

II. Introducció

Per entrar en aquest treball de la Festa Popular a Catalunya és necessari que els introdueixi no sigui els cas que es perdin pel camí degut als petards, el foc, el soroll i els personatges de fantasia. Per començar vull explicar que la Festa major és una celebració lúdica o commemorativa, una oportunitat per transmetre la cultura entre les persones de diferents edats i condicions, vinguts d'arreu i aprendre a socialitzar-nos. En aquest parèntesi de temps que és la Festa Popular poden passar coses anormals en espais on normalment imperaven unes normes i unes lleis que de cop i volta estan fora de lloc. I es que en la Festa Popular podem trobar trabucaires, llançament de

tomàquets, guerres d'aigua, balls al voltant d'una foguera, al mig del carrer o la plaça, soroll de mascletàs, foc d'artifici, pluja de foc, gegants i capgrossos, bestiari que escup foc, música a altes hores de la matinada o de la nit, repics de campanes, pregons... o sigui el caos ordenat de la cultura popular. Però sobretot recordeu que tot el que es fa, es diu i veu és un simulacre, un joc obert amb unes normes que solament les saben aquells que viuen i treballen, juguen i comparteixen un espai mental i cultural determinat.

Però en aquest treball vull posar el focus en alguns dels elements que ha creat l'imaginari de la cultura popular. En aquest repertori d'éssers, déus, herois de llegenda, dracs, elfs, monstres, diables, capgrossos, bestiari i un llarg etcètera vull apropar-me a les figures dels gegants, però sobretot al gegant com a símbol de la cultura, la tradició i la història d'un país, de les seves gents i els seus somnis emancipadors i distintius.

Per arribar a aquest punt de partida hauré d'explicar com la festa tradicional i popular a Catalunya va tenir un ressorgiment en les dècades dels anys setanta i vuitanta del segle XX. Aquesta recuperació va tenir lloc un cop restaurada la democràcia al nostre país, després d'un llarg període de dictadura 1939 al 1975, i que va comportar la recuperació de l'espai públic per l'activitat popular, tal com diu Bienve Moya¹:

"La ciutat [de Barcelona], amb la Festa de la Mercè, va projectar el seu model arreu del país, un model que cap als anys seixanta, per diverses causes —com les prohibicions del franquisme, l'entrada a la societat de consum, l'emergent turisme de vacances, etc.—, havia estat en franca decadència".

Per situar-nos en el món geganter dir que majoritàriament està associat a l'Agrupació de colles geganteres de Catalunya, i que avui dia arriben, a les 400 colles a tot el principat. Les colles geganteres estan formades al voltant d'uns personatges imaginaris que conviuen amb personatges que han format part de la història i fets dels pobles que representen, d'històries o llegendes i que estan en l'imaginari col·lectiu. Podem trobar que, en la majoria, de pobles hi ha una colla de gegants, però a les ciutats podem trobar diferents colles geganteres com el cas de Barcelona amb 30 colles. Cada colla incorpora la seva música i ball, a més dels capgrossos i el bestiari corresponent a cada lloc.

¹ Blog de Bienve Moya (5 de juny 2014). *La festa major i el model festiu català* [article en línia]. Blog. [Data de consulta: 4 de novembre de 2015]. <<https://bienve.wordpress.com/?s=festa+popular+>>

Tota aquesta infraestructura ens apropa a la realitat d'un món de representació que va emergir, de nou, amb força en l'època de la transició que comportà una recuperació de la identitat nacional de Catalunya. És per aquest motiu que és tan important aquesta recuperació, la seva transmissió i el seu llegat que entrelliga la història i els contes, les rondalles, les llegendes i les supersticions de la nostra terra.

III. Objectius i hipòtesis de partida

L'objectiu d'aquest treball és aprofundir l'entramat que es va generant al voltant d'un personatge històric, en el món geganter, en les festes populars a Catalunya. A nivell acadèmic ens ajuda a veure com un personatge històric evoluciona fins a convertir-se en un símbol de la cultura popular. Des d'una perspectiva general anirem tancant el zoom en l'exemple de diferents gegants, com el Gegant de Montornès del Vallès. En aquest cas el personatge històric s'anomena Bartomeu Sala i va viure al segle XV. Bartomeu Sala va ser rescatat de l'oblit, al voltant dels anys 80, per la Colla de Gegants de Montornès del Vallès, produint un corol·lari particular com el vall de gegants, representació de "La Remençada"*, etc.

La investigació que vull fer al voltant del món geganter vol intentar donar llum a la significació de la figura del gegant en la festa popular, però no vull quedar-me solament en això, sinó que vull fer un intent per endinsar-me en el perquè del gegant, perquè aquest i no un altre, què representa i com ho representa. I si el que representa de manera conscient per la colla de gegants (símbol del poble) té la mateixa significació per al poble. Per aquest motiu la investigació va enfocada en els gegants (encara que també parlaré dels capgrossos i bestiari) però vol ser una recerca del que significa pel poble, per l'ajuntament, pels nens i els grans, la política municipal, per com es veuen o volen ser vistos i de com volen presentar-se i presentar la seva història real o imaginada.

Per tot plegat, serà una recerca bibliogràfica dels gegants, de la seva història i paral·lelament de la història del poble i les seves gents. Però en ser una festa popular nacional catalana enllaça amb la política i el procés cap a la independència que vivim, per aquesta raó serà una cerca del significat de nació. Tanmateix, les colles també són un lloc d'acollida d'altres cultures com la castellana, del Nord d'Àfrica, de nouvinguts de països Sud Americans, xinesos, indis...

Per tant, crec que indagar al voltant de les figures geganteres ens portarà a conèixer més profundament la cultura, la política, la tradició i la història del nostre país a partir de la festa popular. Però per elaborar tot els discurs hauré de endinsar-me en obres d'autors com per exemple Eric Hobsbawn sobre la invenció de la tradició i els nacionalismes; veure el punt de vista de Josep-Anton Fernández en la definició de la cultura popular. Però per amenitzar-lo vull intentar cercar les respostes adients entre els protagonistes d'aquesta festa popular per veure les seves impressions sobre el present, passat i futur, sobre identitat i nació, sobre la immigració i el nacionalisme.

Com a cas paradigmàtic en el món geganter vull intentar entendre com un personatge històric es converteix en un símbol popular, com es vist aquest símbol i com s'entén la seva representació. Un exemple que vull indagar és el de Bartomeu Sala, gegant de Montornès del Vallès, nebot de Pere Joan Sala i que van participar en la Segona Revolta Remença, convertint-se tots dos en símbols de la resistència contra l'opressió feudal i els mals usos.

A partir de l'estudi d'aquest gegant en concret, Bartomeu Sala, s'obren diferents qüestions d'interès i interrogants a respondre, com per exemple: Hi ha un interès especial en fer aparèixer un personatge geganter en concret i no un altre? Quins són els arguments de la tria? Hi ha un mòbil polític o social? Com s'articula una figura històrica i entra dins de la cultura popular? Hi ha un argument de diferenciació entre cultura popular i alta cultura? Quin és el paper del món geganter, com a part de la cultura popular catalana, en aquest marc polític cap a l'Estat propi? Com ho manifesta? Com ajuda el món geganter a la integració social dels nouvinguts? És la cultura popular un bon lloc d'acollida i de conscienciació de la identitat catalana?

***La Remença**: musical de gran format, de Xavier Bertran i Xavier Baurier, sobre la revolta dels remences catalans contra el feudalisme al segle XV.

IV. Metodologia

Aquest treball parteix del **mètode històric**, el qual estudia les causes dels esdeveniments que han passat. Aquest mètode em permetrà cercar la gènesi de les múltiples causes dels fets i aconseguir una generalització dels esdeveniments col·lectius. Pel que fa al mètode, s'utilitzarà la tècnica de recollida de dades en fonts documentals. Per aquest motiu, es realitzarà una recerca i selecció d'un corpus bibliogràfic documental (llibres, revistes, articles, tesis, discursos, entrevistes i congressos). Un cop seleccionats aquest textos hi haurà una tria i estudi dels mateixos, s'exposaran les hipòtesis i es posaran en context amb a problemàtica del treball en qüestió.

També tindrè en compte la teoria constructivista, sobretot les investigacions i les teories de **Lev Semiónovich Vigotsky** (1896-1934), psicòleg rus d'origen jueu, un dels més destacats teòrics de la psicologia del desenvolupament, fundador de la psicologia històrico-cultural i precursor de la neuropsicologia soviètica.

Per Vigotsky el coneixement és un procés d'interacció entre els subjecte i el medi, entenent per medi els seus aspectes socioculturals, no solament físics. Els interessos de Vigotsky el van portar directament al problema de la significació on espectador i obra d'art es comuniquen entre ells, de manera que per produir-se aquest intercanvi ha d'haver-hi alguna cosa compartida entre la consciència de l'espectador i la mateixa obra [Vila Mendiburu, 2009; p.33]. Vigotsky dóna a entendre que aquest intercanvi obliga a invocar l'existència de signes, que en últim cas, són socials. Segons Vigotky l'eina psicològica més important és el llenguatge, ja que a mesura que desenvolupem el llenguatge no ens limitem a imitar la conducta dels altres, sinó que tenim la possibilitat d'afirmar o negar, fet que indica que l'individu té consciència del que és, i actua per voluntat pròpia. Segons Vigotsky el coneixement és un procés d'interacció entre el subjecte i el medi, entenent-se per medi els aspectes socio-culturals.

En darrer terme, posar èmfasi en la **transversalitat** del treball, en recopilar uns continguts que interrelacionen sabers diferents com són la història, la cultura, el folklore tradicional, la política i la sociologia.

1. EL MÓN GEGANTER

CORPUS²

II

Els gegants, els gegants,
ara ballen, ara ballen;
els gegants, els gegants,
ara ballen com abans.

Llur alta mirada immòbil
ullprèn a tota la gent
que se'ls mira i els rodeja
sense fer cap pensament:
se'ls mira perquè són grans
i duen vestits llampants
i ballen cada moment...
Els gegants, els gegants,
són joves eternament.

En llur dansa encarcerada
hi ha riallera majestat;
flubiol i tamborino
escau bé an el llur posat;
raigs de ginesta olorosa
no els arriben ni a mig cos;
l'arruixada tremolosa
de papers de tots colors
cau damunt llurs testes reals,
que en resten glorioses i irisades.

2 Joan Maragall (1895) *Poesies*. Tipografia L'Avenç, Barcelona.

Pro ells passen alts i serens,
balançant-se tot fent via
entre florida alegria...
I els aires ne resten plens.

La geganta i el gegant,
ara ballen, ara ballen,
la geganta i el gegant,
ara ballen, i sempre ballaran.

1.1 Origen

Un dels primers llocs on trobem les figures dels gegants serà en la mitologia sumèria. L'epopeia de Gilgamesh i el seu amic Enkidu és una de les narracions més antigues conservada en tablettes de fang i en escriptura cuneïforme. Per la mitologia grega els gegants eren fills de Gea, la personificació de la Terra i van ser desterrats per Zeus. Aquest exili dels gegants va ser el resultat de la lluita dels fills de Gea contra els déus, donant el nom al que avui dia coneixem com Gigantomàquia. Aquest referents antics sobre els gegants també els trobem al *Gènesi*:

«En aquells temps, i després també, hi havia gegants (Nefilim) damunt la terra... quan els de la raça divina entraren a les filles dels homes, elles els donaren fills: aquests són els herois dels temps antics, els homes de renom» (Gn. 6, 1-4), serà per anorrear-los que Déu va provocar el diluvi universal.

Però en cercar, l'evidència em mostra que hi ha gegants en moltes cultures diferents, a més de la grega o hebrea els trobem en la mitologia celta: com l'irlandès Finn mac Cool o el gales Bran³. També en llocs remots com Bolívia trobem la Ciudad de los Gigantes, on segons les llegendes la ciutat va ser edificada en una sola nit per una raça humana gegant, abans del diluvi. En textos com el *Majàbharata* (segle III a.C) també trobem gegants, en aquest cas una geganta, anomenada Putana.

3 Historias, mitos y leyendas. *Gigantes en la cultura Celta*. [article en línia]. Web. [Data de consulta 27 març 2016] <http://www.historiayleyendas.com/europa/celtas/GIGANTES_EN_LA_CULTURA_CELTA.html>

Com veiem les llegendes, els mites i les religions estan plenes d'aquest éssers gegantins a vegades benèfics i d'altres malèfics. Però sense por a equivocar-me, haig de dir que la nostra terra és molt prolífica en gegants i gegantes, cada carrer, plaça, cançó popular, rondalla, mite, conte... té una referència, cada poble té el seu, per tant podem dir que el nostre és un petit país ple de gegants.

El gegant del pi
ara balla, ara balla
el gegant del pi
ara balla pel camí.

El gegant de la ciutat
ara balla, ara balla,
el gegant de la ciutat
ara balla pel terrat

La tintina del gegant,
ara passa, ara passa,
la tintina del gegant,
ara passa pel davant⁴.

1.2 Jerarquies

Els diferents elements simbòlics que trobem a les festes de barri, Corpus, Festes Majors o ocasions festives als nostres carrers i places són variats i d'una gran creativitat, alguns d'ells són: els nans, cavallets, bestiari, capgrossos i gegants. En l'apartat següent explicaré com els gegants i el bestiari es troben relacionats amb el Corpus i altres festes excepcionals. Un exemple d'aquests fets excepcionals de la cultura popular va tenir lloc al 1399 quan l'Àliga i la Víbria de Barcelona es van desplaçar a Saragossa per participar en les festes de coronació de Martí l'Humà⁵, segons explica *l'Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya*. Malauradament el bestiari, que en el seu principi

4 Sóc mestre (8 març) *Cançó: el Gegant del Pi*. [article en línia]. Web. [data consulta 28 març 2016].
<<http://socmestre.cat/recursos/cancons/canco-el-gegant-del-pi/#.Vvju7Rz97tR>>

5 Soler i Amigo, Joan (2005) *Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya vol. 4. Tradicionari*. Generalitat de Catalunya, Barcelona. Pàg 90.

estava molt lligat a la religió, es veurà afectat per diferents prohibicions a les voltes del segle XVIII, i no serà fins a la recuperació de la democràcia que tornarà a reeixir.

Nans i cavallets. Els nans van aparèixer en el nostre imaginari al voltant del segle XIX. Segons ens expliquen alguns autors és possible que existissin amb altres denominacions com gegantons o esparrionts... i solien acompanyar als gegants. Per altra banda, els cavallets és la representació d'un home muntat a cavall. La colla de cavallets solen representar balls i exemplificar una batalla que normalment sol ser entre moros i cristians. Els nans i cavalls sobretot estan relacionats amb els actes del carnaval primitiu.

Colles bestiari. Aquestes colles, que tant tenen a veure amb el foc i la pirotècnia, han crescut de manera exponencial i han evolucionat i creat una coreografia i una litúrgia pròpia. Els actors i seguidors d'aquestes colles van preparats amb una indumentària diferencial per protegir-se del foc, amb carros blindats carregats de pirotècnia...

Però què representa el bestiari? Segons l'*Enciclopèdia de la fantasia popular catalana* el bestiari és una expressió de la mitologia zoològica i monstruosa referida al caos del qual va sorgir la creació. Llavors tot aquest bestiari ens porta a un temps remot, com diu el rondallari: "*aquell temps en que els ocells tenien dents*" o "*que les besties parlaven*"⁶ referint-se a un temps abans de la cristiandat, o sigui, en el temps dels moros.

Per tant, el bestiari representava un món de sacralitat, guardians de paradisos, arbres o fruits màgics, els guardians de l'infern, etc. Una part d'aquest món màgic va ser integrat simbòlicament a la religió cristiana com el lleó alat que representa a Sant Marc, el Bou que representa a Sant Lluc, l'àliga a Sant Joan Evangelista o el bou i la mula que estan representats al naixement del nen Jesús, entre tants altres. En la nostra societat que ha evolucionat cap a la laïcitat aquest bestiari, com antigament, continua rondant per carrers i pobles llençant foc i aterrint a grans i petits però amb connotacions diferents.

⁶ Joan Soler i Amigó (2005) *Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya vol. 4.* tradicional. Generalitat de Catalunya, Barcelona. Pàg 79.

Comparses nans i capgrossos. Poc hi ha escrit sobre els nans i capgrossos abans del segle XIX, una de les certeses és la seva relació amb el Corpus i els seguicis de festa major. L'arribada de la democràcia va aportar un creixement de associatiu en les festes a viles de tot el Principat, les figures dels capgrossos van esdevenir un element significatiu però no massiu, raó per la qual van ser adoptats per les colles geganteres. Aquesta participació fins llavors residual dels capgrossos i la manca d'ubicació dins la festa, va ser un dels punts importants en el Congrés de Cultura Popular (1995-96). En aquest congrés es va parlar de la necessitat de cercar un lloc dins de la festa per al col·lectiu de Nans i Capgrossos, però no serà fins a l'any 2000 que va haver la I Trobada Nacional de Nans i Capgrossos [Soler i Amigó; 2005, p.94].

Colles de gegants. Els nous vents de llibertat van popularitzar la festa i els gegants van ser un element definitori de pobles, barris i ciutats arreu del país. Si un dia foren els bastaixos els portadors dels gegants amb una remuneració per la feina feta. En la transició democràtica la recuperació de la festa anirà de la mà de les associacions, aquestes seran les encarregades per exemple de treure els gegants i donar-los a conèixer. En aquest sentit, les associacions geganteres tindran com a motivació primordial la recuperació de la tradició i l'esbarjo. Un fet que portarà aquest col·lectiu a créixer de manera exponencial, esdevenint un element primordial de cada celebració, fins al punt d'arribar a l'any 1980 a cinc-cents colles geganteres [Soler i Amigó; 2005, p.94]. Serà per aquesta raó que al 1984 es va crear l'Agrupació de Colles Geganteres de Catalunya⁷ per regular i donar forma a tot el moviment geganter. A més, aquesta Agrupació va instituir la celebració de Ciutat Geganterera com a cita anual, aplegant al voltant de 5000 geganters/es i 500 figures.

1.3 Història

Les primeres cites que coneixem de les figures dels gegants al nostre país daten de 1380⁸ i segons sembla representen als personatges bíblics com Goliat* o Sant Cristòfol**, que encara el podem trobar al Santoral i que ens ha arribat per tradició cristiana. Aquesta **hipòtesi** de partida potser encertada, ja que els gegants com apunten la majoria d'autors eren un dels elements que

7 Agrupació de Colles Geganteres de Catalunya. *Ciutat Geganterera*. [Informació en línia]. Web. [Visualitzat 30 març 16]. <<http://www.gegants.cat/activitats/ciutats-geganteres/>>

8 Bosch, Marcel·lí [et al.] (1982) *Gegants, Aportació de Matadepera al nostre Folklore*. ed. Caixa d'estalvis de Terrassa. Pàg. 22

acompanyaven la processó de Corpus Christi en el que s'anomenaven entremesos, i que van acabant esdevenint una autèntica Festa Major de primavera.

El qualificatiu d'entremès, segons ens explica Joan Amades, el trobem referit per primera vegada a l'any 1380, en la coronació de la reina Sibil·la pel rei Pere⁹. El nom entremès li ve donat a raó de les representacions que es feien en els àpats palatins, entre plat i plat, per entretenir els comensals. És per aquest motiu que la festa de Corpus aviat va ser la corrua abillada de màxima grandiositat i comptava amb la presència dels gegants, bestiar i altres éssers mitològics o simbòlics, acompanyats per comparses i representacions vàries. El que no està clar és què representaven els gegants, potser com apunta Ametller sobre el tema, podria tractar-se de la justificació del gegant de Goliat com representació de l'Antic Testament, el poble de Déu i la llei jueva.

El gegant de Sant Cristòfol podria representar el Nou Testament, la nova comunitat de creients i la llei cristiana (Ametller;1982, p.22). Aquestes figueres que van començar com a referències bíbliques aviat van representar el triomf del cristianisme sobre el paganisme, fet que va donar lloc a la representació de figures de cartró de personatges moros armats amb espases i altres armes. En aquest sentit, Mircea Eliade, proposa una **hipòtesi** interessant que es pot aplicar a la figura dels gegants, al seu naixement i el seu desenvolupament dins de la cultura popular i que té a veure amb aquesta representació religiosa:

"Se sabe por ejemplo que, en su conjunto, los gestos, las danzas, los juegos de niños, los juguetes, etc., tienen un origen religioso: fueron alguna vez gestos u objetos culturales... dejando de ser un simple objeto profano, en que ha adquirido una nueva "dimensión": la de sacralidad."¹⁰

***Goliat:** el *Diccionario de la Biblia* ens explica que Goliat "era el campeón de los filisteos, famoso por el relato del combate singular en el que, según el primer libro de Samuel, fué vencido por David. Frente a éste, que se bate por el honor de su pueblo, Goliat encarna el enemigo de ambos"¹¹.

****Sant Cristòfol, màrtir:** Lit. 'portador de Crist'. Es tracta d'un màrtir de la regió de Lícia, a la Turquia actual, que sembla que va morir cap a l'any 250, sota la persecució de Deci. La llegenda el presenta com un home gegant que busca el senyor més poderós de la terra i descobreix que aquest senyor se'l troba en el servei als altres: concretament, ajudant la gent a travessar un riu cabalós, com ho manifesta el mateix Jesús en la figura d'un infant que ell duu al coll¹².

9 Joan Amades (1952) *Costumari Català el curs de l'any*. Volum III. Edicions 62. Barcelona. Pàg. 16

10 Mircea Eliade (1972) *Tratado de historia de las religiones*. Ediciones Era. Mexico, D. F. Pàg.35-37

11 Gerard, André-Marie (1995) *Diccionario de la Biblia*. ed. Grupo Anaya & Mario Muchnik. Pàg.499.

12 Santoral (10 juliol) *Sant Cristòfol, màrtir*. [article en línia]. Web. [data consulta 18 gener 2016].

<<http://www.laurado.info/santoral/juliol/10/Sant-Cristofol-martir/3186/>>

Aquesta hipòtesi ens obre una nova dimensió de la figura del gegant, en part perquè sabem que antigament sortien en processó en les Festes de Corpus i què, a més, com explica Ametller representaven les figures religioses de Goliat i Sant Cristofol màrtir, o sigui que passem d'una representació religiosa, amb la seva música, dansa, representació, etc., i què amb el pas del temps acaba perdent aquest caràcter religiós i es transforma en una figura popular. De nou agafant el llibre *Tratado de historia de las religiones* de Eliade ens dóna llum sobre el tema:

*"Todo lo que es indólito, singular, nuevo, perfecto o monstruoso se convierte en recipiente para las fuerzas mágico-religiosas, y según las circunstancias, un objeto de veneración o de temor, en virtud del sentimiento ambivalente que provoca constantemente lo sagrado"*¹³.

En reflexionar sobre les paraules de Eliade sobre la veneració de l'objecte com a recipient de forces màgiques o religioses, penso que el gegant podria tractar-se d'una creença pagana representada en forma de gegant pels habitants del territori que amb el temps la religió Cristiana hauria assolit com a pròpia. Aquesta hipòtesi ens portaria a considerar que la figura dels gegants podrien ser anteriors a la festa de Corpus o qualsevol festivitat cristiana. En aquest punt Amades ens dóna exemples que poden anar en aquesta direcció: "En els vells rituals celtics figuraven gegants fets de vímets, canyes i altres elements vegetals, que eren passejats primer i acabaven per ésser cremats, com en un acte de sacrifici" [Joan Amades;1952. p15]. En el cas dels gegants i resseguint les diferents fonts escrites, tot i les possibles sospites de ser més antics, haig de donar com a bona la dada que ajunta gegants i Corpus Christi com inici de la tradició gegantera.

Un fet també contrastable és el moment en que les figures dels gegants, entre els segles XVI al XVII¹⁴, van perdre la seva condició bíblica per adoptar-ne una altra de llegendària. Aquesta hierofonia, com explicava Eliade, va deixar de ser-ho i va evolucionar cap un element de la cultura i festa popular, incorporant elements nous. Entre aquest elements nous trobem la incorporació de les figures de les gegantes, ja que en un principi els gegants solament eren figures masculines. La primera referència que tenim constància data del 1568¹⁵ a la ciutat de Barcelona on una parella

13 Eliade, Mircea (1972) , op. Cit., pp 35-37

14 Joan Soler i Amigó (2005) *Enciclopèdia de a cultura popular de Catalunya vol. 4. Tradicionari*. Generalitat de Catalunya, Barcelona. Pàg. 90

15 Esteve Busquets. (1982) *Gegants, Aportació de Matadepera al nostre Folklore*. ed. Caixa d'estalvis de Terrassa. Pàg. 24

formada per un gegant i una geganta van incorporar-se a la rua, un fet que aviat va popularitzar-se a altres ciutats com Girona.

"Tinc home i no sóc casada,
tinc cames i no camino,
i encara que no em pentino
sempre vaig ben pentinada.

Conec dos grans personatges,
molt amics dels capellans,
que viuen en matrimoni
i mai no han estat casats¹⁶".

Però no tot ha sigut flors i violes en la Festa Major, ja que aquesta manifestació popular ha tingut molts entrebancs, ja sigui per guerres o diferents prohibicions que avui ens poden semblar curioses. Un exemple de les prohibicions que van patir les representacions dels gegants als carrers de les nostres viles correspon a una real ordre de l'any 1778 dictada pe rei Carles III. Segons ens explica Capmany¹⁷ la prohibició va afectar als gegants i altres figures populars a concórrer a la processó de la ciutat de Barcelona.

"... ha llegado a mí noticia de notables irreverencias que en la fiesta de Corpus Christi de este año se han cometido con ocasión de los Gigantes y Danzas... sólo servían para aumentar el desorden, y distraer y resfriar la devoción a su Divinida Majestad...

16 Amades, Joan (1952) , op. Cit., pp 70.

17 Aureli Capmany (1982) *Costums i tradicions catalanes*. Editorial Laia, Barcelona. Pàg. 82

Aquest va ser el motiu pel qual al Bisbe de Barcelona se'l va enviar el decret que deia:

Real Célula.

D. Pedro Escolano de Arrieta

Rvdmo. Sr. Obispo de Barcelona.

Ilmo. Sr.

De acuerdo del Consejo remito a V.I. el ejemplar adjunto de la Célula de S.M. por la cual manda qu en ninguna Iglesia de estos Reinos, sea Catedral, Parroquia o Regular, haya en adelante Danzas, ni Gigantes, ni Gitanillos, sino que cese del todo esta práctica en las Procesiones y demás funciones exlesiásticas, como poco conveniente a la gravedad y decoro que en ellos se requiere, a fin V.I. se halle enterado de su contenido para su cumplimiento en la parte que le toca y del recibo que dará aviso para ponerlo en la superior noticia del Consejo.

Dios guarde a V.I. muchos años.

Madrid, 18 de agosto 1780

Arxiu Bisbat

T. III pag 323

Any 1778-1781¹⁸

18 Maria Palau (1982) *Gegants, Aportació de Matadepera al nostre Folklore*. ed. Caixa d'estalvis de Terrassa. Pàg. 10

2. SIGNIFICATS I SÍMBOLS EN LA CULTURA POPULAR

Els gegants són, en el si del nostre poble
un símbol del passat;
que encara avui poderós i altiu es mostra
rublert de majestat¹⁹.

Els significats i els símbols de la cultura és un procés d'interiorització i aprenentatge que porta al nen o nena a assimilar com a propis, aprenen a sociabilitzar-se, aprenen unes eines i un llenguatge festiu i folklòric que els acompanyarà per sempre. De fet, **Vigotsky**, en la seva teoria sociocultural, emfatitza en la participació activa dels nens amb el seu ambient, considerant el creixement cognoscitiu com un procés de col·laboració. L'autor rus afirmava que els nens aprenen a través de la interacció social i, és gràcies a aquest procés, que adquireixen les habilitats cognoscitives com a part de la seva inducció a una forma de vida. Aquest és el motiu pel qual Vigotsky recomanava les activitats compartides amb nens per ajudar-los a interioritzar les formes de pensament i conducta d'una societat determinada i fer-les seves.

Aquest acompanyament del nen de la mà d'un adult ajuda a dirigir i organitzar l'aprenentatge de forma que aquest sigui interioritzat. Aquesta és, segons Vigotsky, la forma correcta d'orientació més efectiva per ajudar als nens a creuar la zona de desenvolupament proximal, un punt que separa entre el que ja són capaços de fer i el que encara no poden aconseguir per ells mateixos. En aquest trànsit, la col·laboració és una barreja de responsabilitat i supervisió de l'aprenentatge del nen, com diu Wertsch i Stone (1985) «*provee el puente que conecta lo externo con lo interno y lo social con lo individual*»²⁰.

Per aquesta forma d'ensenyança, alguns autors, han aplicat la metàfora de bastides per referir-se al suport temporal de pares, mestres i altres persones que ajuden al nen en el seu procés. I d'aquest procés el llenguatge és una eina essencial en la interiorització de la cultura i la transformació de les relacions socials d'estructures psicològiques, s'ha de subratllar la funció instrumental del signe

19 Busqueta i Arola, Joan (1982) [*Els Gegants són... Símbol d'un poble*]. *Gegants, Aportació de Matadepera al nostre Folklore*. ed. Caixa d'estalvis de Terrassa. Pàg. 82.

20 Juan A. Vera Ferrándiz [et al.] (1993) *Historia de la psicología, textos i comentaris (L.S. Vygotsky: La cara oculta de la psicología soviética)*. Editorial Tecnos, Madrid. Pàg. 443.

(tenint a la paraula com a signe més potent de tots), que ordena els estímuls i que actua com a mitjà auxiliar en tota activitat psicològica (Vera; 1993, p.445).

2.1 Context històric: La transició, el nou despertar del folklore

Els anys de la transició (1975 fins el 1982) va tenir lloc a Espanya com a resultat de la mort de Franco el 20 de novembre de 1975. Aquest fet va comportar la restauració de la monarquia en la persona de Juan Carlos I i la necessitat de reformes del sistema polític, ja que era l'únic país dictatorial de l'Europa occidental. Serà Adolfo Suárez l'encarregat de redactar la Llei de Reforma Política amb l'objectiu de democratitzar un país que havia viscut 40 anys sota una fèrria dictadura, però malauradament no va haver un trencament i una revisió de la memòria històrica sinó més aviat un maquillatge i evolució del franquisme. Les eleccions van donar com a guanyador al UCD (166) seguit de PSOE/PSC (118), PCE/PSUC (20), AP (16), PDC (11) PNB (8) i altres formacions (11)²¹. De les corts escollides en les eleccions de 1977 i encapçalat pels diversos partits es va redactar un projecte de Constitució que seguidament va ser aprovada pel poble espanyol el 6 de desembre de 1978.

Aquest temps incerts van coincidir amb la dimissió d'Adolfo Suárez; el cop d'Estat fallit al 1981 de la mà de Antonio Tejero, tinent coronel de la Guàrdia Civil, que va ocupar el Congrés dels Diputats; un nou govern en la figura de Calvo Sotelo i la seva política antiautonomista; la crisi econòmica que havia començat el 1973 amb un atur que arribava al 25,5% de la població (800.000 persones) i la crida a noves eleccions el 1981 amb victòria socialista que obtingué 10 milions de vots i la perspectiva d'un «canvi» volgut i esperat per la majoria d'espanyols.

A Catalunya les eleccions en les eleccions del 1977-79 hi ha una clara hegemonia de les esquerres de la mà de PSUC i PSC, a partir de 1980 hi ha un canvi de paradigma de la mà de CiU. Tots aquests canvis van permetre la tornada de Tarradelles, la restauració de la Generalitat de Catalunya i un nou estatut d'autonomia al 1979. En aquest Estatut hi trobem els següents punts:

²¹ Ferreres, Ernest i Llorens, Jordi (1992) *Història de Catalunya*. ed. Grup Promotor, Barcelona. Pàg. 385.

Estatut d'autonomia de Catalunya

Art. 1.1. Catalunya, com a nacionalitat i per accedir al seu autogovern, es constitueix en Comunitat Autònoma d'acord amb la Constitució i amb el present Estatut, que és la seva norma institucional bàsica.

»2. La Generalitat és la institució en què s'organitzarà políticament l'autogovern de Catalunya.

» 3. Els poders de la Generalitat emanen de la Constitució, deñ present Estatut i del poble. (...)

3. 1. La llengua pròpia de Catalunya és el català.

» 2. L'idioma català és l'oficial a Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l'Estat espanyol.

» 3. La generalitat garantirà l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes, prendrà les mesures necessàries per tal d'assegurar llur coneixement i crearà les condicions que permetin d'arribar a llur igualtat plena quan als drets i deures dels ciutadans de Catalunya.

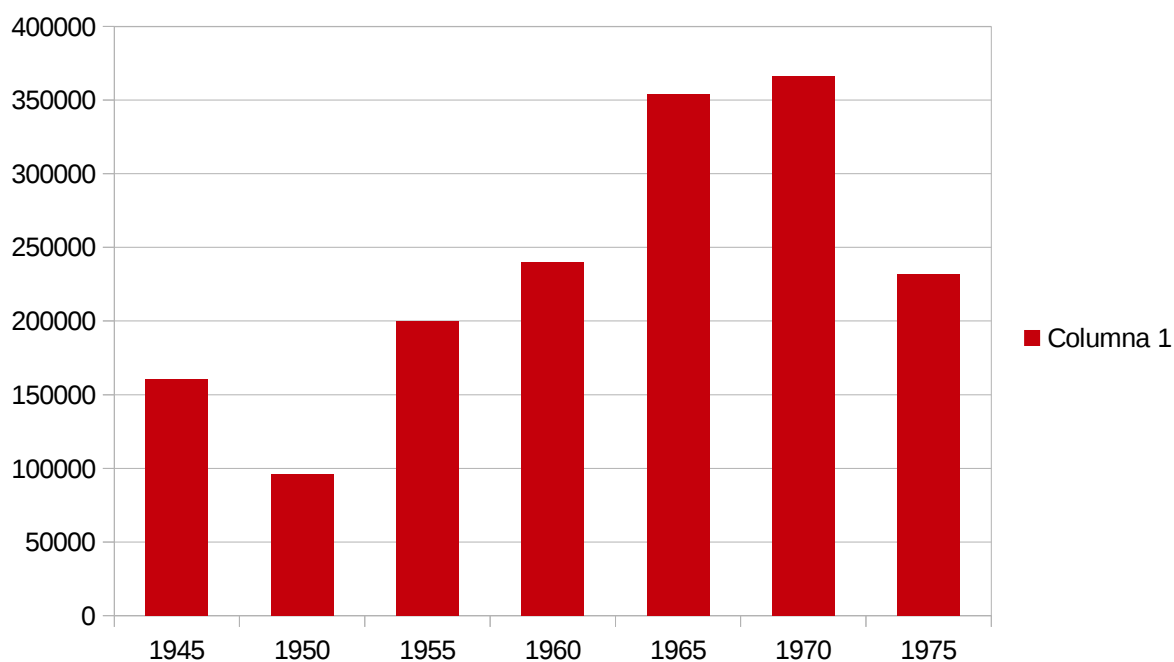
» 4. La parla aranesa serà objecte d'ensenyament i d'especial respecte i protecció.

Estatut d'Autonomia de Catalunya, 1979.

Alhora que es vivien aquests canvis polítics en una incipient i fràgil democràcia en Espanya s'anaven produint importants canvis a Catalunya. És manifest i sabut que Catalunya havia sigut i és un país d'acollida d'immigrants de moltes cultures d'arreu de l'Estat espanyol. Per posar un exemple de la magnitud de l'arribada d'immigrants a la ciutat de Barcelona, trobem que en la dècada dels anys 1970-80 aquesta tendència no solament es va mantenir sinó que va tenir el seu cim arribant a quotes de 598.111 immigrants (gràfic 1). Entre els nouvinguts trobem principalment a andalusos, extremenys, castellans i altres persones vingudes d'altres parts de Catalunya (gràfic 2). Aquestes dades ens donen una visió de l'impacte social i cultural que va esdevenir en multiculturalitat i la necessitat de construcció d'un nou país que donés cabuda a totes les sensibilitats i realitats culturals.

1. Fenomen migratori a Catalunya des dels anys 1945-75

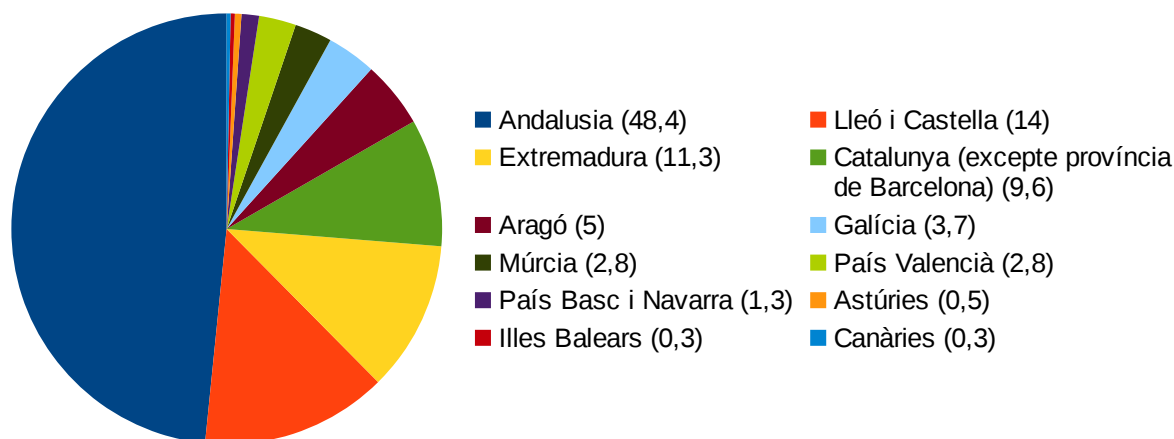

Gràfic segons dades del llibre *Història de Catalunya*²²

²² Ferreres, Ernest i Llorens, Jordi (1992), op. Cit., pp 364.

2. Orígens geogràfics dels immigrants a la província de Barcelona % als anys 70

Gràfic segons dades del llibre *Història de Catalunya*²³

Amb tots aquests canvis és evident pensar que van tenir un impacte important sobre la cultura i les tradicions que es practicaven a casa nostra. Quan pensem en la tradició hem de tenir present que aquesta no és quelcom impermeable o inamovible mantenint-se sense canvis des del principis dels temps, ans al contrari la tradició evoluciona i s'adapta als nous temps, al context històric i cultural, a les seves gents i institucions, com deia la cançó de *Lletania* de Joan Manel Serrat: "Tot canvia, res canvia,/ mira el tren, mira la via./ Si t'ho penses i bé observes,/ ja sabràs filosofia"²⁴.

Per tant, a la Festa Popular també va patir canvis i una constant transformació dels elements podríem dir més antics, a més, de la creació i incorporació de nous. Aquesta evolució la podem copsar gràcies al treball d'autors com **Joan Amades** i la seva obra *Costumari Català* que consta de cinc volums. En llegir aquesta gran obra podem adonar-nos com de ràpid les coses canvien i es transformen, a vegades desapareixen i semblen oblidades per sempre per, al cap d'un temps, tornar a reeixir com l'au fènix.

²³ Ferreres, Ernest i Llorens, Jordi (1992), op. Cit., pp 365.

²⁴ Serrat, Joan Manel. Lletra Miquel Porter i Lluís Serrahima. Banda Sonora d'un Temps i un país. *Lletania*. Discogràfica Ariola, 1996.

Si agafem aquesta obra, el *Costumari Català* la primera edició de 1952, podem veure els canvis que s'esdevindrien amb l'adveniment de la democràcia i la conquesta del carrer per part de la ciutadania, la recuperació de la festa i les noves institucions democràtiques que demanaven la participació ciutadana. En aquest moment hi van haver canvis molt subtils un exemple és la denominació dels serveis de cultura, que va passar d'anomenar-se "animació", per esdevenir "dinamització cultural" i finalment denominar-se "gestió cultural".

Però els canvis no acaben aquí, ja que hi va haver tradicions i activitats foranies en llocs i espais on aquestes tradicions no havien existit mai. Exemples clarificadors són la nova implantació de concentracions, diades i trobades col·lectives així com la creació de noves colles castelleres, els diables, gegants, etc. També hi ha noves creacions arreu del territori com la serpentina de Manlleu o el colom de Granollers entre tants altres exemples.

Haig de dedicar un apartat especial a les **Festes de la Mercè de Barcelona** per la seva significança, ja des dels seus inicis les festes de la Mercè han intentat fer un recull de les activitats de la cultura tradicional que hi ha arreu del territori català com: castells, sardanes, diables, etc. Encara que el plat fort de les Festes són els **cercaviles** que estan emparentades amb les grans processons que tenien lloc els dies de **Corpus** i són dels espectacles de carrer més antics que conservem a casa nostra. Per tant, en la creació de les noves tradicions s'ha de posar de relleu la importància d'aquesta festa barcelonina. Un exemple de la seva importància el trobem en plena transició (1979), moment de gran exaltació per la recuperació de l'espai públic i les tradicions, amb l'aparició dels anomenats correfocs. En aquelles festes del 79 els diables van encendre carretilles de forma estàtica, fent rotllana, com es feia tradicionalment. En un moment de la cercavila els diables es van començar a perseguir a la gent que s'ho mirava i, aquests espectadors, no van sortir corrent, i ca! Misteriosament es van posar a ballar sota el foc. Aquest va ser el naixement del que avui és el correfoc i que s'ha estès per totes les cercaviles del territori català.

A més, en aquests anys moltes festes a nivell local neixen de bell nou, es potencien o es renoven. Entre els exemples tenim: el Teatre al Carrer de Tàrrrega (1981), el concurs del Focs d'Artificials de Blanes (1970), el Festival de Cine Fantàstic i de Terror de Sitges (1968) o el campionat de gossos

d'atura o de pastors de n'Hug (1962), i tantes altres a nivell de creacions culturals, oficis desapareguts, mercats antics o de nova implantació, concentració de nova música, concerts, gastronomia local o nova cuina com calçotades, arrossades, aplecs del caragol; sense oblidar el tast de vins i caves, olis de denominació d'origen, avellanes de Reus, formatges de la Seu i un llarguíssim etcètera.

2.2 Context cultural: El restabliment de la festa popular

Per tothom és sabut que la dictadura va ser un temps de tenebres per les tradicions populars a casa nostra, serà a partir dels anys setanta i vuitanta que es van intentar restablir i recuperar aquestes tradicions que fins llavors estava en el que podríem anomenar la resistència. Aquesta anomalia va portar a què un cop acabats aquells llargs 40 anys de dictadura s'instauraessin a casa nostra celebracions amb clara significació catalanista, per commemorar una nova realitat política i social. En aquest sentit trobem els correllengües²⁵ (1993), l'aplec independentista del Pi de les Tres Branques (es va reprendre en els anys de 1980, encara que la celebració data de 1901), la Diada de l'Onze de Setembre (1976 a Sant Boi de Llobregat primera commemoració legal de la Diada des de l'ocupació franquista de Catalunya) o Sant Joan i la Flama del Canigó (1966 el foc creuà per primera vegada la duana i arribà a Vic) com a dia dels Països Catalans i la seva llengua.

Totes aquestes manifestacions són un clar clam d'identitat, alguns que van ser prohibits d'altres creats pel desig de normalitat de fer complert el desig de normalitzar la cultura, la llengua, la política i la vida social i pública en la nova democràcia. Aquestes manifestacions vistes en ulls aliens d'aquells que no van viure sota el jou franquista pot resultar excessiva. Però s'ha de tenir en compte el detall important de 40 anys de repressió cultural i social d'un poble sencer.

Malauradament un cop aconseguida aquesta democràcia no va haver una recuperació de la memòria històrica i els que manaven un dia abans ho van continuar fent el dia després, mantenint la significació i la simbologia en carrers i places. Aquells que van patir aquells anys de repressió en les

25 Generalitat de Catalunya. Cultura popular. *Festes de nova creació s. XX dC - s. XXI dC*. [Informació en línia]. Web. [Data de consulta 15 de gener 2016].
<<http://www.gencat.cat/culturcat/portal/site/culturacatalana/menuitem.be2bc4cc4c5aec88f94a9710b0c0e1a0/indexd26a.html?vgnextoid=d3ed5c43da896210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=d3ed5c43da896210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=detall2&contentid=bce4352101fd7210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD>>

seves carns i van viure la restauració, de bell nou, de la Festa Popular i Tradicional van tenir sensacions ambivalents, com explica Jordi Pablo en les jornades de reflexió que va organitzar l'ajuntament de Vilanova per debatre sobre cultura popular:

«Poc es podria afegir el que allí es va debatre, si més no transmetre la sensació contradictòria de desencís per les tendències a l'esclerosi i la burocratització, i de satisfacció per la descoberta de nous elements festius avui consolidats»²⁶.

Tanmateix, Jordi Pablo ens parla de la conjunció d'elements nous afegits i consolidats en la festa popular, que sumats als elements antics i tradicionals de la mateixa, permeten que les noves generacions tinguin l'oportunitat de conèixer unes normes i unes formes pròpies que els han precedit de temps ençà. I seran aquest mateixos membres que un cop formats i arribats a l'edat adulta els que formaran, iniciaran i acompanyaran al neòfit en un procés d'acceptació d'una manera de fer i de transmetre uns valors que els portaran a ser acceptats com a membres de ple dret. Com explica Bienve Moya al seu llibre *Cada dia és Festa*:

«La festa es pot entendre com un pacte de no-agressió, com un espai mental i físic sense conflictes que una comunitat, una societat local, un sector social o un grup amb interessos afins utilitza per retrobar-se, reconèixer-se, i que fa servir com a eina de socialització»²⁷.

Aquesta és la nostra festa, una festa que engloba passat, present i futur. Una festa que canvia i muta, que s'amaga per sobreviure i que esclata plena de joia en temps de llibertat i creació, que a voltes sembla morta per reviure un bon dia per tornar a transmetre uns valors que ens uneixen com a éssers i germans. Aquesta és la gent de la terra que compartim tradició i llengua, cultura i llibertat. I és la llibertat la que fa que la festa es mantingui fresca i els seus membres agermanats, amb mans lligades al compàs d'una Sardana.

26 Jordi pablo (1992). "La recuperació de les festes de barri, dels anys setanta ençà. Darreres evolucions del concepte «festiu»". *Revista d'etnologia de Catalunya* (1992: Núm.: 1). [Data de la cerca 28 març 16].

<<http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/article/view/48445/56481>>

27 Blog de Bienve Moya (5 de juny 2014). *Cada dia és festa* [article en línia]. Blog. [Data de consulta: 13 gener 2016].

<<https://bienve.wordpress.com/?s=festa+popular+>>

2. 3 Context democràtic: La conquesta de l'espai públic

Com ja he explicat la mort del General Franco el 1975 va ser el moment clau en l'inici del procés de democratització i recuperació de les llibertats a tot l'estat espanyol. Un moment de tornar a constituir unes institucions democràtiques al servei de la ciutadania. Però no serà fins a partir del 1979 i un cop aprovat el nou Estatut d'Autonomia que la societat civil va poder iniciar una veritable restitució del calendari de celebracions. Aquesta ciutadania, subjugada per un règim dictatorial, va poder recuperar d'alguns dels elements que havien siguts negats per tenir un alt valor simbòlic i identitari. Les reivindicacions de llengua i cultura catalanes varen ser els punts de resistència a la dictadura franquista, un maldecap constant per uns dirigents que volien silenciar les veus i annels democràtics i alliberadors del nostre poble.

*"Que no calle el cantor porque el silencio
Cobarde apaña la maldad que oprime,
No saben los cantores de agachadas
No callarán jamás de frente al crimén.*

*'Que se levanten todas las banderas
Cuando el cantor se plante con su grito
Que mil guitarras desangren en la noche
Una inmortal canción al infinito".*

Horacio Guarani, *Si Se Calla El Cantor*.

Puc dir que els anys 70 van ser moment de noves reivindicacions per unes noves realitats, a més, dels canvis polítics que sacsejaven la península es van afegir nous conflictes bèl·lics com la guerra de Vietnam. Aquestes noves realitats i reivindicacions van necessitar de nous escenaris de difusió del malestar social. En aquest sentit, la sala **Zeleste** es va convertir en el lloc que va veure néixer el que va ser conegut com **Ona Laietana**. Amb d'aquest nou despertar van aparèixer manifestacions multitudinàries i contraculturals en els concerts del Canet Rock que tindrien lloc entre els anys 1975-78. La part més rebel i punk, en molts casos, eren bandes formades per fills d'immigrants que vivien de forma directa la gran depressió dels anys de la transició. En molts casos els seus components sortien de les ciutats satèl·lits ocupades per la immigració i vinguda de diferents parts de l'estat espanyol. Entre les bandes que sonaren en aquells 70 trobem: La Banda Trapera del Río,

Cornellanenca, Odi Social, Subterranean Kids o GRB. Aquestes bandes escrivien cançons amb una important càrrega social i, en molts casos, amb el català com a llengua principal en les seves cançons. També sortirien artistes més reconeguts, però no més importants dins d'aquesta moguda, com Pau Riba, Jaume Sisa o la Companyia Elèctrica Dharma.

En quan al teatre de finals dels anys 60 i aprofitant la progressiva obertura del règim franquista el festival més significatiu fou el **Festival de Sitges**, un festival de representació única, gràcies a aquesta realitat va poder saltar-se en molts casos la censura i va programar textos de l'anomenada generació del Nuevo Teatro Español. Aquesta va ser una bona plataforma per la nova creació teatral, de la mà Ricard Salvat com a màxim responsable, programant espectacles estrangers des dels 78 (primera obertura) i oferint teatre d'avantguarda de qualitat. També recordar la creació del festival de teatre de Barcelona, el Grec, organitzat per l'Assemblea d'Actors i Directors (AAD)²⁸.

Aquestes iniciatives van permetre recuperar aquella autoestima subjugada per la censura, la repressió i la manca de llibertat, permetent als ciutadans a tornar a **ocupar les places i els carrers**, en definitiva, **la recuperació de la vida comunitària**; de nou tornaren les rialles i el color, el foc i les disfresses, els gegants i el bestiar. Homes i dones, dones i homes de totes les edats i pertinença ompliren de gom a gom de manera espontània les institucions que un dia solament estaven reservades a un quants. Un exemple va ser la nova incorporació de les dones a les colles castelleres, els seguicis o les confraries, les germandats o les congregacions de Setmana Santa que abans solament estaven reservats als homes.

Tanmateix, durant els anys 80, la segona legislatura municipal, hagueren noves demandes en les ciutats més importants de Catalunya, especialment de les generacions més joves, que reivindicaren una substitució del model oficialitzat i espanyolitzat per un altre model més participatiu i actual. En aquest sentit lliga amb les paraules de Jordi Pablo quan parlava del desencís per la burocratització de la cultura i de l'esclerosi paralitzant produïda per l'administració. En aquest mateix sentit s'expressa Josep-Anton Fernández en quant als efectes sobre el camp cultural als anys 80 i 90 i de la subordinació que ha patit Catalunya envers Espanya, un fet que ha donat com a resultat una normalització fallida en els productes culturals catalans. La manca de naturalització, segons l'autor,

28 Maria-Josep Ragué-Arias. *Festivals de teatre a Catalunya (1960-2008)* pàg.52. [article en línia]. Web. [visitat 14 maig 2016]. <<http://www.raco.cat/index.php/AssaigTeatre/article/viewFile/146426/233337>>.

ve donada per la influència dels mitjans de masses en castellà en una gran part de la població; per l'altra, per una codificació dels productes culturals en termes de pertinença de classes. És per aquests motius que Fernàndez en el seu llibre *El malestar en la cultura catalana* ens mostra el seu posicionament a favor de l'emancipació, en contra l'estandarització de les pràctiques socials i culturals, i en contra de la invisibilització o naturalització dels processos de dominació (Fernàndez, 2008: 23).

Tanmateix, s'ha de posar de relleu la intervenció positiva de molts ajuntaments que en molts dels casos van contribuir a la democratització cultural i social de la festa, és a dir, ajuntaments que van apostar per la col·laboració ciutadana, per mantenir i potenciar la gresca comptant amb el comerç i les associacions veïnals.

3. UN CAS PARADIGMÀTIC

Som el dia que comença
Som pallasos i soldats
Som el dia que comença
Som la conquesta, del tro a la tempesta,
del foc a la festa, de l'aigua a la vall.

[...]

Som un riu, riu, som una onada
i junts som una tempesta huracanada,
som revolta i batucada.

Xarango. *Som riu*, 2014

3. 1 Montornès del Vallès: La re-construcció d'un poble

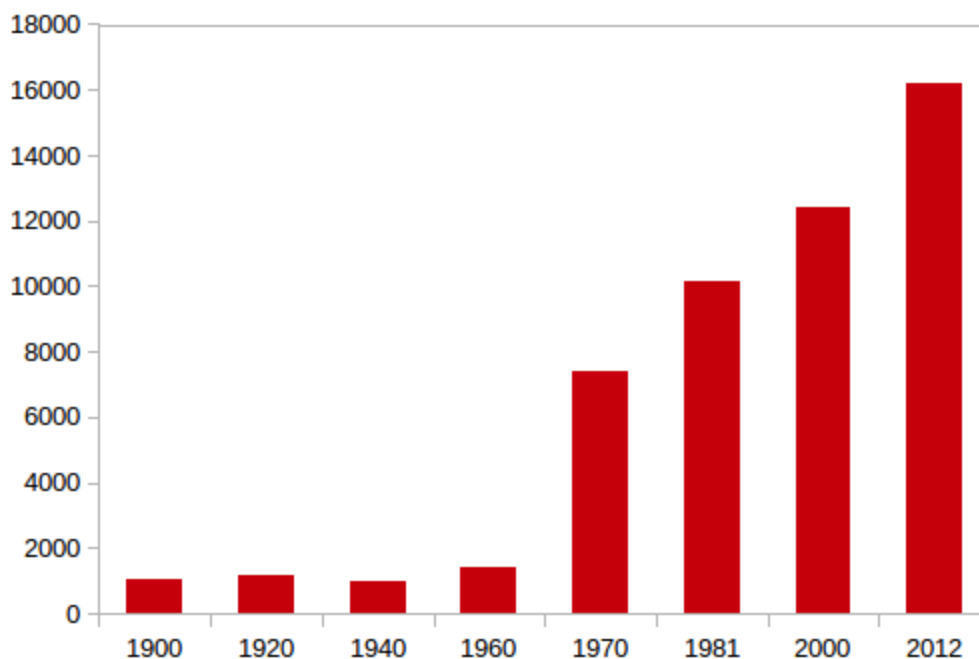
He escollit la paraula reconstruir per donar èmfasi a la idea de reproduir o reorganitzar les circumstàncies d'un succés acumulant dades, records o declaracions per arribar a un coneixement més exacte. En tenir aquest coneixement de la construcció o reconstrucció del poble de Montornès del Vallès podrem entendre els seus símbols i les seves gents. Partint d'aquesta premissa haig afirmar que segurament aquest poble que és a tocar del Parc Natural de la Serralada Litoral i integrat en el Vallès Oriental ha patit els canvis més importants de la seva història en el segle XX.

En mirar el gràfic 3 podem copsar que l'evolució demogràfica des del 1900 no va patir canvis significatius fins ben entrats els anys 60, aquest punt és revelador per exemplificar un poble tranquil seguint les estacions i les èpoques de collites en un paisatge bucòlic envoltat de boscos i rius.

Aquest paratge bucòlic oferia als seus habitants uns rius plens de peixos (Mogent i Congost), polles d'aigua, bernats pescaires, rasclons, ànecs coll-verd, llúdrigues, salamandres, espia dimonis, puses d'aigua, corixes; els seus boscos eren plens de porcs senglars, conills, alzines, sureres, arboç, oms, plàtan, albers, pollanques, freixes, pins, ortigues, falgueres, cues de cavall, bolets, etc. A més, si pujaves al castell podies albirar el mar i el poble d'Alella. Aquesta riquesa va tenir un punt d'inflexió: **la industrialització** i **la massificació** dels seus espais naturals transformats en fàbriques i polígons industrials. La manca de lleis que protegissin el medi i la gran pressió demogràfica van fer que la contaminació de l'aire i del medi ambient en general produïssin la destrucció d'un l'hàbitat que s'havia mantingut inalterable en segles, que molts dels animals i de les plantes que habitaven aquestes terres desapareixessin. Però també va desaparèixer una manera de fer i de viure.

3. Evolució demogràfica a Montornès del Vallès segle XX.

Gràfic segons dades de la *Viquipèdia*²⁹

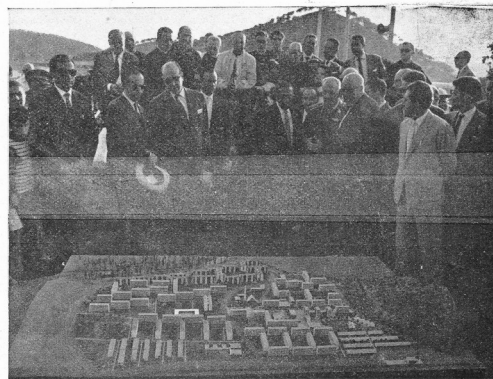
Els canvis els podem imaginar en veure les xifres demogràfiques, en dues dècades els habitants de Montornès del Vallès va créixer exponencialment passant de 1.400 habitants el 1960 a 7.400 a la dècada dels 70. Aquest fenomen migratori va tenir un impacte urbanístic en començar la construcció de la ciutat satèl·lit Riera-Marsá el 1962 i la seva inauguració al 1964. Els ajuntaments que van sorgir de les primeres eleccions democràtiques no ho van tenir gens fàcil per cohesionar i donar forma a un poble dividit pel riu Mogent i separats per un quilometre de distància: Montornès Sud i Montornès Nord (Ciutat satèl·lit Riera-Marsá). En la dècada de 1970 la població de Montornès Nord ja superava en 1.000 habitants al de nucli vell. Una altra dada important van ser els canvis estructurals laborals amb la substitució de les feines, ja en aquesta època el 65% de la població activa estava dedicada al sector industrial i solament el 3% al sector agrari.

²⁹ Montornès del Vallès (8 feb 2016) Demografia. [article en línia]. Viquipèdia. [visitat el 4 abril16]. <https://ca.wikipedia.org/wiki/Montorn%C3%A8s_del_Vall%C3%A8s>

Maqueta inauguració 28-07-1962. Arxiu municipal

A Montornès Sud es trobava el poble pròpiament dit, amb les seves botigues, centre assistencial, ajuntament, cinema, sala de ball, el centre cultural La Lira, etc. En Montornès nord trobem el caos més absolut, lluny del centre, en pisos petits sense ascensor, sense clavegueram, sense asfaltar, manca d'aigua (camions cisternes), sense connexions o línies de transport, escoles o centres assistencials... ho sigui tot estava per fer i per construir. La situació no va millorar fins al voltant de 1978, quan la pressió dels veïns va aconseguir en un Ple Municipal que l'ajuntament assumís la urbanització del barri obrer i obrís expedient d'expropiació dels terrenys a Nicolau Riera-Marsá per tal de respondre de les despeses³⁰.

Las Autoridades e invitados contemplan la maqueta de la Ciudad Satélite.

La constitució de l'Ajuntament democràtic l'any 1979 va permetre que tots els sectors socials estiguessin representats en la presa de decisions. En un primer moment es van afrontar problemes urgents (de tipus urbanístic, escolar i sanitari). Amb els anys s'han avançat en la millora de la qualitat de vida dels habitants amb la construcció d'equipaments, la creació de serveis i la planificació urbanística. Actualment Montornès del Vallès té cinc polígons industrials amb una vuitantena d'empreses, un comerç en creixement i una activitat agrícola diversificada.

30 Xavier Beltran i Alcalde (1985) *Conèixer Montornès*. Ajuntament de Montornès del Vallès, Barcelona. Pàg. 273.

3. 2 Montornès i Bartomeu: Una història compartida

En la creació d'un símbol hi hauria d'haver una intenció i una progressió en l'objecte o personatge creat. En el cas de Bartomeu Sala com a gegant de Montornès ha hagut una evolució i un reconeixement per part de les autoritats i persones del poble. Al voltant del personatge s'ha anat recreant una atmosfera particular, val a dir que el poble ha recuperat amb l'adveniment de la democràcia algunes de les seves tradicions com la Diada o el ball de sardanes, però a més ha creat noves celebracions i recreacions com: el mercat medieval, La Remençada o el vall de gegants.

Però en tot plegat, hi ha hagut una intencionalitat en la creació de Bartomeu Sala com a símbol del poble? Indagant sobre el passat i present de l'alcaldia de Montornès del Vallès i els seus batlles ens adonem d'un fet interessant: **la vessant ideològica des de la transició.**

Félix Montero i García (1979-86) PSUC
Esteban Lòpez Torreblanca (1994) PSUC/IC
Pilar Carrillo i Màrquez (1995) IC
José Mª Ruíz Alarcón (2003) PSC

La transició a democràtica a Montornès del Vallès va anar de la mà d'un govern del PSUC en la figura de Félix Montero i García (1979-1986), mestre del poble, que entre diferents projectes va inaugurar el Casal de Cultura, futur lloc de creació dels gegants. Un membre del seu propi partit Esteban Lòpez Torreblanca (1986-1994), militant sindicalista de CCOO, va afavorir el naixement de la Colla de Gegants de Montornès del Vallès al setembre de 1989.

A més, Montornès era d'antic un poble camperol de caire ideològic d'esquerres. Per tant, aquesta elecció és evident si pensem en un poble camperol i rural, que en poc temps passa a ser un poble industrial amb mà d'obra de classe obrera de poca formació. Aquest efecte crida de mà d'obra va afavorir l'arribada de persones que vingueren a Catalunya per millorar la seva qualitat de vida (gràfic 2). El flux migratori que arribava a Montornès, igual que a Catalunya, eren principalment

extremenys, andalusos i castellans. Entre aquestes persones immigrades hi havia una majoria de votants de partits d'esquerres, sumats als ja votants d'esquerres originaris del poble. En aquest sentit no és d'estranyar que l'ajuntament, part de l'anomenada franja roja al Vallès, el PSUC tingués i continuï tenint fins i tot avui (2016) un ajuntament de IV (Iniciativa Verds). Que aquests ajuntaments promoguessin com a figura emblemàtica gegantera a **Bartomeu Sala**, nebot de Pere Joan Sala, personatges que van participar en la Segona Revolta Remença i figures cabdals que es van convertir en símbols de la resistència contra l'opressió feudal i els mals usos sembla d'allò més normal en plena transició, recordem que les alcaldies eren governs formats per partits d'esquerres i de classe social treballadora. Aquesta ideologia d'esquerres ens fa pensar que Bartomeu Sala és una figura que lliga molt bé amb els veïns d'un poble tan heterogeni i que permet una integració i una identificació amb la cultura popular necessària per cohesionar-la. Una coincidència?

4. DISCURS AL VOLTANT D'UN SÍMBOL: PRESENT, PASSAT I FUTUR

Per parlar del símbol de Bartomeu Sala a Montornès és necessari parlar de Xavier Beltran. Xavier Beltran és l'autor del llibre *Conèixer Montornès* que té per objectiu re-descobrir els espais naturals i artificials, la geologia i la història antiga i moderna del poble. Per aconseguir-ho el llibre estableix una sèrie d'excursions amb rutes explicades per poder entendre i gaudir aprenent. A més, Xavier Beltran va ser el responsable de portar a terme la idea i el projecte de la creació dels gegants. Per arribar a la tria del gegant va haver de fer una bona pensada, llegir la poca i dispersa història que havia del poble fins a trobar la joia de la corona en la figura de «Bartomeu Sala». Xavier Beltran explica: "ho teníem davant, un fill del poble de Montornès i una batalla que va transcorre aquí mateix", a més, la història de la Remença és un punt cabdal en la història del nostre país. Bartomeu Sala va conèixer una societat estamental basada en els tres ordes (*oratores, bellatores, laboratores**), característica de l'antic règim, basada en el vassallatge i el feudalisme. En una banda hi havia la noblesa i Església, a l'altra banda hi havia el poble. La lluita que van portar a terme els remences, encapçalada per **Francesc Verntallat**, va portar que Catalunya a ser el primer poble Europeu en alliberar-se de la servitud, Sentència Arbitral de **Guadalupe**** . I serà per l'abolició dels mals usos que va afavorir un procés de teixit industrial a petita escala, doncs els diners que no havien de donar al senyor feudal el pagès els va poder invertir en una altra cosa: la filadora. A partir

d'aquest punt els pagesos deixen de tenir una vaca a la cort i tenen un filat, creant una xarxa industrial a petita escala. Els fills, les dones i els homes podien fer una feina extra i aconseguir uns diners que milloraven, en molts casos, la seva magra economia de subsistència.

Aquesta figura rescatada del passat per Xavier Beltran, El gegant Bartomeu Sala, als anys vuitanta va servir per fer una associació gegantera que ajudaria a unificar el poble de Montornès. Els veïns i veïnes vinguts de diferents punts de la geografia espanyola van fer-se seu aquest personatge, creant un univers únic i personal que diu molt d'aquest poble acollidor i conscient del seu passat, però sense perdre de vista el futur.

Perquè el futur és una aposta engrescadora, gràcies visionaris com Xavier Beltran, que seguint les seves investigacions de l'època de la Remença*** va aconseguir de fer el Musical més important al Vallès: **La Remençada**. Aquesta obra gegantina que es fa en diferents escenaris a l'aire lliure ja ha acomplert la seva etapa inicial infantil. En els primers moments de la creació del musical es va haver de contactar amb l'ajuntament, les entitats, les empreses i la gent del poble intentant vendre somnis, idees vagues però que portarien a terme aquesta idea gegantina. En passar els moments inicials i donar la conformitat es va passar a la fase difícil la de mobilitzar el poble i crear actors, cantants, trobar directors, patrocinadors, fer el vestuari, maquillatge, decorats, un director de la música i les partitures i un llarg etcètera, però sense comptar amb un Euro. Després es va haver de contactar amb els comerciants i fer-los partícips del projecte, alguns exemples de les noves creacions comercials són: el dia de la representació és fa una ruta de tapes medievals per tots els bars del poble, la creació d'una coca de remença en les pastisseries que ara es fa tot l'any i ha quedat com una creació típica del poble, la disfressa d'època dels comercials... Tot aquest muntatge està creant una efervescència a nivell de poble que afavoreix el creixement cultural: escola de música i cant, creació de vestuari a càrrec de la gent gran i modistes, col·laboració amb directors importants per formar actors i futurs directors, col·laboració i millora dels escenaris... i el més important, fer que Montornès sigui visible en el calendari cultural català, qui sap si en un futur proper per poder estar al nivell de la Patum de Berga, la Passió d'Olesa, el Corpus i les catifes a la Garriga, la Fira medieval de Vic, el concurs de Castells de Tarragona, etc.

Obrir els ulls al que ens envolta per intentar entendre-ho comporta llibertat de pensament, però és possible que les coses i els fets no siguin com nosaltres havíem previst. També és possible que un lloc no es pugui deslligar de les seves arrels, unes arrels tan profundes que la terra sencera no puguin encabir-les, tan fondes i insondables són. Aquesta és un la nostra història, la història de la humanitat, revolucions i revoltes per aconseguir un món més just. Alliberar-se de l'opressió dels poderosos per albirar un món millor. Aquest mateix sentiment el va tenir molta gent en la Transició espanyola, en veure llum al final d'una llarga nit de 40 anys, que va portar a la recuperació dels símbols i la llibertat de parlar, ballar i viure sense por. Aquesta és la nostra recent història i el gegant Bartomeu Sala és un símbol que lliga present, passat i futur. **Passat** en la seva figura històrica de camperol i de capítost d'una lluita per la llibertat; **present** com a creació de símbol representatiu del poble de Montornès com a gegant; **futur** com arquetip d'una tradició inventada i figura destacada del poble amb les activitats que es van creant al voltant d'aquesta figura com el Ball de Gegants o La Remençada, que comporta un dels elements significatius del folklore i la cultura catalana. Com explica Eric Hobsbawm:

"Hay respuestas a nuevas situaciones que toman la forma de referencia a viejas situaciones o que imponen su propio pasado por medio de una repetición casi obligatoria. Es el cambio constante y la innovación del mundo moderno y el intento de estructurar como mínimo algunas partes de la vida social de éste como invariables, lo que hace que «la invención de la tradición» sea tan interesante para los historiadores de los dos siglos pasados³¹".

***Oratores** (els que resen): únics interlocutors i intercessors entre el cel i la terra. Interpreten la paraula de Déu al poble cristià. **Bellatores** (els que lluiten): nobles i cavallers que vetllen per mantenir l'ordre creat per Déu. **Laboratores** (els que treballen): camperols que treballen la terra i mantenen el altres dos estaments perquè puguin portar a terme les seves missions [Salicrú; 1997 ,p32].

31 Eric. J. Hobsbawm (2002) *La invención de la tradición*. Editorial Crítica. Barcelona.

** **La Sentència Arbitral de Guadalupe** fou una resolució jurídica dictada en el Monastir de Santa Maria de Guadalupe, Extremadura el 21 d'abril de 1486 per Fernando el Catòlic per alliberar els camperols que estaven subjectes a la terra d'un senyor i de les seves obligacions a canvi d'un pagament i abolir els mals usos dels senyors.

*****Remença**: pagès que a l'edat mitjana estava adscrit a un domini senyorial que només podia abandonar mitjançant el pagament d'una redempció o remença³². (p.1469)

4. 1 La Remença un realitat

La Remença és un musical teatralitzat itinerant que el públic va seguint per les diferents places del municipi de Montornès. Aquesta obra es va estrenar per primera vegada el 7 de juny del 2014 i es representa anualment. L'obra està concebuda en sis actes, escrit de la mà del novel·lista Xavier Beltran, amb un conjunt de trenta poemes cantats³³. La música és obra del compositor Xavier Baurier que inclou peces instrumentals i l'himne de Montornès Marxa al Combat que acompanya al públic en el seu trasllat de plaça a plaça. La direcció teatral està a càrrec de Joan Sors.

Aquesta obra arrossega un nombrós voluntariat que supera amb escreix les 300 persones per cobrir el lloc d'actors, figurants, organització, modistes, maquilladors, grafistes, informàtics, periodistes, botiguers, etc. A més, és interessant la implicació de les escoles del municipi en programar dins dels estudis un apèndix que tracta de la Remença. El programa de l'escola en aquest aspecte té diferents possibilitats com el d'endinsar als alumnes a través de la seva música, dels poemes del text, del taller de teatre o bé a través de treballs que els catapultin en l'estudi i aprofundiment d'aquesta important època històrica al nostre país. Tota aquesta organització no seria possible sense la col·laboració de l'Associació de La Remença de Montornès del Vallès que està constituïda per representants de diferents associacions culturals del poble, la gent gran, les escoles, l'Ajuntament i el patrocini d'importants empreses.

El futur és prometedor simplement en pensar en la feina feta fins ara, en aconseguir teixir totes aquestes complicitats, si més no en un país on la **Cultura** encara té una assignació deficient en els

32 Josep Torres i Rodergas [et al.] (2009) *Diccionari manual de la llengua catalana*. ed. enciclopèdia Catalana, Barcelona. Pàg. 1469.

33 Remença. *Què és la Remença*. [Informació en línia]. Web. [visitat 10 juny 2016].
<http://www.laremençada.cat/wp/?page_id=55>

pressupostos anuals. Per aquest motiu s'ha de felicitar la gran tasca feta per Xavier Beltran i totes les associacions, l'Ajuntament i els patrocinadors. Però la cosa no acaba aquí, parlant amb Xavier Beltran comentava: «això solament és el començament», i és que en ment té una fita més gran com la d'aconseguir crear una xarxa de complicitats, col·laboracions i intercanvis culturals amb tots els pobles que d'alguna manera estan lligats històricament amb la guerra dels remences (vall d'Hostoles, a la vall d'en Bas, Castellfollit de la Roca, Granollers, Sentmenat, Llerona, Montornès del Vallès. Etc.).

En aquest punt recordar la creació de noves tradicions amb reminiscències antigues, creades o inventades que apropen el nostre món a un món imaginari, castells infinits construïts en la nostra imaginació, valors que hem heretat i oblidat per un bon dia tornar-los a rescatar.

5. CONCLUSIONS

Un treball de Festa Major comporta una cacofonia de gralles, timbals i percussió de tota mena, a més dels crits dels infants, la llum i el color. Vigileu un petard! Millor porteu un barret no sigui el cas que una espurna caiguda del cel socarrimi alguns cabells. Anem de la mà del cap de colla, poseu-vos en la pell d'un infant i agafeu-me la mà. Mireu, veieu aquell gegant? Si, és ell en Bartomeu Sala i el seu company Pere Anton de Rocacrespa. La dansa comença, la plaça resta en silenci i un miler d'ulls segueixen els esdeveniments amb l'ai al cor, els gegants es mouen fent giragonses un al voltant de l'altre. En veure'ls dansar imagino el personatge històric de Bartomeu Sala com un d'aquells fills de la terra, una terra que sense la força dels seus braços l'agricultura no hauria sigut possible. Els braços i les mans d'homes i dones acostumats desbrossar, llaurar, plantar, aguantar la calor estiuenca i el fred hivernal que fins llavors havia estat possible, però a més haver d'aguantar el càstig infligit per altres homes era un xic massa. Aquesta servitud humiliant que incloïa la remença*, *Ius Maletractandi* (aprovats a les Corts de Cervera al 1202 que atorgava el dret del senyor de maltractar, empresonar i desposseir als pagesos dels seus béns) i els **mals usos** [Furió;1996, p.195] que comprenien càrregues com: intestia, eixorquia, cugucia, àrsia, ferma d'espoli forçada, remença personal, farga de destret, molí, forn, jova i el tragí*.

Als ulls il·luminats del nen brilla aquesta escena, un record que em fa pensar en la teoria

sociocultural de Vygotsky. Una teoria que emfatitza en la participació activa dels nens amb el seu ambient. Vigotsky considerava el creixement cognoscitiu de l'infant com un procés de col·laboració. Aquesta és una de les raons per les quals afirmava que els nens aprenen gràcies a la **interacció social**, és més, deia que les activitats compartides ajuden als nens a interioritzar les formes de pensament i conducta que regeixen la societat per acabar fer-les seves. Aquest serien els motius, segons aquesta teoria, pels quals els adults o els companys més avançats haurien d'ajudar a dirigir i organitzar l'aprenentatge del nen, perquè aquest pugui interioritzar-lo amb èxit. I són els nens els més fascinats en la Festa, amb tot l'imaginari de la nostra cultura i el seu repertori d'éssers fantàstics, déus, herois de llegenda, gegants, dracs, elfs, monstres, diables, capgrossos, bestiari i un llarg etcètera el que encisa i enamora la canalla.

Però com un nen, he intentat cercar d'on surten aquests gegants, trobar la seva essència, el seu naixement i la seva procedència. I he trobat gegants dins de diferents cultures com: la mitologia grega, la sumèria, la índia o la celta, entre altres. Però també he trobat la seva petjada en llibres com el *Gènesi* o el *Majàbharata*, per posar alguns exemples. En trobar totes aquestes referències antigues i de diferents cultures vaig pensar que potser hi havia una explicació per tanta coincidència d'aquest costum en que elements grotescos, insòlits, singulars o monstruosos esdevinguin tant «normals», i la resposta ens l'ha donat Eliade quan explica que aquestes peculiaritats monstruoses tenien la funció de ser un recipient de **forces màgiques** o **religioses**. Aquestes peculiaritats provocaven reaccions que pivotaven entre la veneració i la por en les persones que les contemplaven. Aquesta hipòtesi converteix les figures dels gegants, aquests ninots monstruosos, en recipients de les forces del que era venerat i monstruós, passant de les pràctiques paganes ha trobar el seu espai en les representacions cristianes en les figures de Goliat i Sant Cristòfol. La peculiaritat és que aquests personatges eren trets en la festa de la primavera, en la festa de **Corpus**, en el que anomenem entremesos per acompanyar la rua, any rere any. Aquest acompanyament va deixant pas a la naturalització i acceptació dins de la civilitat d'aquests figures que amb l'ús van perdent la seva condició sacra i van adoptant una de nova, la mítica o llegendària, mutant i canviant d'acord als nous temps i noves concepcions del món. Un exemple d'aquest pas del temps i la seva evolució és l'aparició de les gegantes, els moros i els personatges de fantasia.

La desaparició o evolució dels diferents elements culturals ha portat a historiadors i investigadors com Bienve Moya o Joan Amades a plasmar-lo en llibres per evitar el seu oblit, gràcies als quals

podem ser conscients del canvi, aquest és el valor d'obres com el *Costumari Català*. Aquestes obres fan possible la reconstrucció dels espais que ens van precedir, les costums i les festes, i encara més quan després de 40 anys de dictadura i un cop arribada la transició hi va haver un intent de tornar a rescabalar algunes de les tradicions que havien quedat en l'oblit o gairebé havien desaparegut. En la data de 1979 per fi es van constituir unes institucions democràtiques al servei de la ciutadania en aprovar el nou Estatut d'Autonomia, on la societat civil va poder iniciar una veritable recuperació d'alguns dels elements que havien siguts negats, els quals van adquirir un alt **valor simbòlic i identitari**. Aquests elements que estaven a la «resistència» i amagats van sortir al carrer a manifestar-se en places i parcs, festes de barri i festes majors, per petits i grans. En aquest punt s'ha de fer esment especial a les **Festes de la Mercè de Barcelona** per esdevenir un punt de referència en la creació, el manteniment de la festa i les tradicions a casa nostra. Aquestes festes van servir per treure al carrer de nou aquells gegants amb un alt valor sentimental que representaven a personatges històrics, de la cultura o intel·lectuals que han acabat esdevenint símbols populars i recuperant en alguns dels casos aquell aire mític dels inicis. L'associacionisme va fer possible que aquestes figures hi fossin presents i aquí rau part de la seva importància, de poder participar en la recuperació de l'espai públic. Però, a més, va esdevenir un acte terapèutic el fet d'intentar rescatar de l'oblit les identitats perdudes, de tallar el cordó umbilical i la subordinació de la cultura catalana després d'una repressió de 40 anys i d'intentar trencar la naturalització dels processos de dominació.

Entre aquells gegants nous, però rescatat de l'Edat Mitja trobem la figura del gegant **Bartomeu Sala**, un gegant que pertany al poble de Montornès del Vallès i que forma part d'aquest estudi. La raó de l'aparició del gegant de Montornès en aquest estudi és per poder explicar com un símbol es va construir per un motiu essencial: **aplegar les forces vives del poble**. L'objectiu del treball ha sigut fer una relació entre aquest símbol gegant, la història del poble, la seva política compromesa i la seva visió del món; interconnectant la **immigració** incipient dels anys 60-70, els **ajuntaments d'esquerres** (PSUC) en un poble amb majoria de **classe obrera industrial** i el seu símbol i projecte. Una feina gegant per un treball que parla d'això mateix, el món geganter. En un punt de l'entrevista el cap de colla m'ha dit: «els gegants no són un element de la cultura catalana» i «nosaltres no fem política, solament festa». Aquestes paraules ens parlen de com els processos es van **institucionalitzant** o, dit d'una altra manera, **cosificant**.

En primera instància dir que perquè els gegants estiguin representats en altres cultures no és cultura

catalana no té gaire sentit. Hi ha molts pobles que poden compartir trets similars o afins en les seves cultures. En el cas dels gegants, el fet de representar a dues figures com Goliat i Sant Cristòfol en una religió com la Cristiana, fa que aquests elements simbòlics hagin pogut passar a diferents cultures i pobles. Per altra banda, que avui dia els gegants "solament" signifiquin festa no vol dir en el seu moment hagi servir com a eina reivindicativa i de recuperació de les tradicions. Poso solament entre cometes perquè no és una valoració generalitzada en el món geganter, el fet que solament fan festa, ja que hem pogut veure gegants en les diferents manifestacions de les diades de l'11 de setembre a favor de la independència (política?). A més, també s'ha de tenir en compte en el cas de Montornès del Vallès, en el seu moment, era un símbol que podia lligar les diferents sensibilitats d'un poble tan heterogeni culturalment, però homogeni la seva majoria d'esquerres (ideologia?). Però en un altre moment històric, el seu significat canvia i acaba simplement significant una cosa: «festa». En aquest punt és interessant veure com els gegants han anat passant per diferents estadis: des d'un recipient de forces màgiques, passant a objecte religiós, per després esdevenir un objecte d'entreteniment, que les prohibicions i la persecució d'aquest símbol el porta a ser un element amb un component reivindicatiu, per finalment a esdevenir festa, solament festa i desvinculat de tots els apel·latius i distincions mítics i de sacralitat primers. Aquest dinamisme dels elements simbòlics, aquesta transformació, és comparable als canvis socials i les seves manifestacions més rebels que un bon dia acaben per ser engolides pel mateix poder institucionalitzant que un dia volien intentar deslegitimar, posem per exemple l'art.

Com a resum, dir que si no va haver una intencionalitat per part de l'ajuntament de Montornès li va anar molt bé, aquest personatge, per cohesionar una població dividida entre cultures i col·lectius tan heterogenis. Aquests col·lectius tenien diferents llengües i tradicions, els nouvinguts majoritàriament de procedència castellana estaven separats per un quilòmetre de distància i sense serveis de cap classe (el que diem gueto). La construcció d'aquest gegant va servir per integrar un poble sencer per les simpaties que podia despertar i, a més, donava reconeixement a un fill del poble lligant cultura, tradició i ideologia. Aquestes característiques van permetre la trobada dels montornesencs i els nouvinguts a la colla de gegants, esdevenint punt d'unió entre els seus habitants. I quina millor manera de retrobar-se amb la festa que amb la cultura, la reivindicació, les tradicions pròpies o compartides i la història?

***Intestia:** dret senyorial que penalitzava els pagesos que morien sense fer testament amb la confiscació de part dels seus béns.

Eixorquia: dret del senyor a rebre una tercera part de l'herència del pagès sense descendència.

Cugucia: en cas que la dona del pagès fos trobada culpable d'adulteri, el senyor rebia la meitat dels béns si la dona tenia el consentiment del seu marit, o la totalitat dels béns, si la dona no el tenia.

Àrsia: indemnització que el pagès ha de pagar al senyor en cas d'incendi fortuït de les seves pertinences.

Ferma d'espoli forçada: era l'exacció d'una part dels béns dels pagesos quan garantien el dot de la muller amb el mas del seu senyor, arran del matrimoni dels seus vassalls.

Remença personal: els pagesos sotmesos a la servitud de la gleba no podien abandonar el mas que treballaven sense haver-se redimit per part del seu senyor feudal.

Farga de destret: obligació del pagès de comprar i de reparar les eines de treball a la farga del senyor.

Molí: obligació o destret de moldre el blat al molí senyorial.

Forn: obligació o destret de coure el pa al forn del senyor. Sobretot a les terres amb un poblament concentrat.

Jova: és l'obligació del pagès de treballar amb un jou d'animals les terres del senyor durant uns dies determinats a l'any.

Tragí: obligació de tragar el blat o qualsevol altre producte del senyor³⁴.

34 Textos. El web de les Ciències Socials (1997-2007) *Els mals usos feudals*. [article en línia]. Web. [visitat 20 abril 16]. <<http://www.xtec.cat/~aguiu1/textos/webs/elsmalsusosfeudals.htm>>

6. ANNEXOS

ANNEX 1

Entrevista a Carlos Conesa Galera, Cap de Colla dels Gegants, a Can Coll seu de la Colla de Gegants de Montornès del Vallès (9 d'abril 2016).

En quin taller és va construir els gegants de Montornès del Vallès?

Els gegants els va construir en Ramon Aumedes al taller de Sarandaca, amb qui treballen habitualment tant per reparacions com per fabricar-los.

Com va sortir la idea de fer una colla de gegants al poble de Montornès del Vallès?

Uns veïns del poble a l'any 87-88 es van aplegar amb la idea de formar la Colla de Gegants, van pensar en agafar els protagonistes de la Segona Remença (segle XV) al poble de Montornès. Aquest protagonistes eren un camperol anomenat Bartomeu Sala i el capità de la Diputació Pere Anton de Rocacrespa. Ells van trobar aquests personatges els adients i, des del meu punt de vista, van encertar. L'estrena dels gegants va ser al setembre del 89 i els gegants van néixer amb un pes de 60 quilos i una alçada de 4m 75cm.

Aquest gegants van néixer plegats, però no és més habitual trobar una parella de gegant i geganta? Com va anar aquesta decisió?

Si (riu), vam ser pioners.

La idea va sortir de la gent del poble o de l'ajuntament?

Jo crec que va sortir de la gent poble, però aquesta pregunta la pot respondre millor el primer cap de colla (Ramon Altimira). Tot i que els gegants que porten les colles geganteres, en la seva majoria, solen ser mites o llegendes, a Montornès són dos personatges que van existir realment.

Estem parlant dels anys 80 en plena transició i recuperació de llibertats al nostre poble. Un poble, Montornès dividit en dos parts diferenciades (nord i sud). Va afavorir la colla de gegants a la integració dels immigrants al poble i a la cultura catalana?

La premissa a la colla és defensar que tothom gaudeixi dels gegants, siguin on siguin, vinguin d'on vinguin. No és fan distincions, a la canalla li agraden els gegants (paquistanesos, xinesos,

magrebins, etc.), interessa que vinguin la més gent possible a la colla de gegants.

Al principi la música la posava el grup de Xarop de Canya, ara són noies i mares en la seva majoria. La colla de gegants fa tallers per formar en la música que segueix als gegants. Anem als col·legis i AMPA per implicar als nens una mica més, i fer que vinguin els nens i els pares.

Per què entre tots els personatges històrics o ficticis de Montornès es va agafar a Bartomeu Sala i Pere Anton? Creus que va afavorir el fet de ser un ajuntament del PSUC amb Félix Montero al capdavant que s'apostés per un personatge de la Segona Remença? (PSUC, lluita de Classes, poble rural que passa a industrial, massa obrera...).

La tendència política, crec, que no va tenir un pes específic en l'elecció dels gegants. La gent que en el seu dia va crear la colla de gegants i va pensar en els personatges els hi va agradar la idea de Bartomeu i Pere Anton. Però la raó del perquè aquest personatge jo no la puc contestar. Jo crec que més aviat la tria va ser perquè Bartomeu Sala era fill de Montornès, una història que va transcorre al poble i una de les batalles que van guanyar els remences va transcorre també aquí. Aquest fet, que siguin personatges històrics i una parella de gegants (no gegant i geganta) és l'antítesi dels gegants que es veuen a la majoria del país i fora d'aquí.

Segons *El Costumari Català* de Joan Amades els gegants, capgrossos i bestiar sortien el dia de Corpus. Aquest costum ha sigut així a Montornès?

A Montornès els gegants han sigut sempre un fet cívic, mai han estat lligat a la religió. L'associació religió i gegants mai han estat lligats a Montornès. En els anys que jo he estat a la colla (26 anys) i recordi solament han entrat una vegada a la capella.

Quin és el posicionament, si es que el teniu, de la colla de gegants en quan cultura catalana en el procés català cap a un estat propi ?

La colla no té un paper actiu en aquest procés. A més, penso que els gegants no és cultura catalana (o no només cultura catalana) perquè la realitat ens mostra que hi ha gegants a França (18:19), Bèlgica, Alemanya, Japó, Madrid, País Basc, etc.

la colla no s'ha posicionat, perquè a la colla no discutim ni de política o ni d'ideologies: tenim fills de immigrants que segur tindran el seu posicionament personal, tenim gent s'han presentat a llistes d'un partit determinat o que tenen llocs de regidoria l'ajuntament, etc. Quan estem aquí dins solament fem i parlem de coses que tenen a veure amb els gegants (19:42). Si hi ha alguna demanda

tipus ANC (Assemblea Nacional Catalana) de participació en algun dels actes jo sóc partidari de no participar. Primer perquè tot el que hi ha aquí (seu de la colla de gegants) és de tot Montornès, som els garants de cuidar-los i preocupar-nos de que estigui tot en bon estat i disponible (reparacions), aquesta és la nostra tasca. A més, a Montornès hi ha gent que pensa A, B, C... i nosaltres estem oberts a tothom: sense importar religió, raça o ideologia, quan creues la porta tot això queda fora. Els gegants fan festa, promocionem el poble arreu i hem de ser neutres en aquest aspecte.

Quins són els valors que representen o voleu transmetre dins la colla i la gent en general (22:50)?

El primer valor principal el companyerisme, quan es surt amb els gegants tota la colla està atenta al que passa al nostre voltant. El portador porta pes i està ballant i els carrers hi ha gent, hi han clots, nens al voltant, etc., i els companys han de vetllar perquè no prengui mal. El gegant pot caure (de fet el gegant ha caigut moltes vegades, ja sigui, per vent, sots...) i el portador ha de saber caure per no fer-se mal. Per això la confiança en els companys és important. Per tant, primer valor **companyerisme**, segon **confiança** i tercer **respecte**, perquè en la colla es conviu, trobem persones de 14 i de 60 anys i tothom té el seu lloc. Cadascú en la colla té una tasca i es fa entre tots (preparar gegants, vestir-los, carregar-los, la música, reparacions, etc.). A la colla som entre 42-43 persones i no tenim límit de gent.

Que té el gegants de Montornès d'especial?

Els gegants de Montornès tenen fama de fer grans balls, molta gent vol venir a veure el ball de la batalla. Fem intercanvis amb altres pobles i ciutats, nosaltres anem a les festes majors d'altres indrets i ells ens ho tornen venint a les festes de Montornès. No hi ha remuneració sinó intercanvi entre les colles.

La colla de gegants teniu una subvenció o quotes als socis?

Els gegants estan oberts a tothom, no hi ha quota, tenim una subvenció de cultura de l'ajuntament. Per altra banda, l'Associació de Colles Geganteres (500 colles) tenen una gran subvenció de la Generalitat.

Hi ha jerarquies dins dels gegants, gegantets, gegantons, capgrossos, nans i cavallets?

No hi ha jerarquies, encara que el gegants són els que més es veuen i els nens solen quedar bocabadats. Però no hi ha jerarquia, els nens més petits agafen els gegantets i capgrossos. Els

gegants estan reservats a gent més gran, però solament per un tema de pes.

Com a figures històriques els gegants de Montornès solament tenen a Bartomeu i Pere Anton?

Bé tenim en Banyetes que és el Ramon Altimira, però en realitat és de diables, i és l'únic gegant que porta foc. El tenim cedit de la colla de gegants, jo diria que la representació del Ramon va ser un homenatge a la seva tasca. Aquest gegant (Banyetes) també és de l'Aumedes del taller Sarandaca.

Hi ha un altre gegant?

Si l'Angeleta, aquesta geganta va ser dibuixada per nosaltres, una amiga model d'un company. De fet, podríem dir que el Banyetes i l'Angeleta és una parella curiosa. Però realment l'Angelet és l'antitesi de la Dimonieta de Badalona i quan es troben ballen plegades. El bé i el mal.

Els capgrossos tenen alguna significació especial?

Tenim un de l'Aumedes, en Quico, de fet hi ha de diferents en Quicos: Quico bomber, Quico policia... hi han varis. Els altres, en Ramonet i en Miqualet, els vam fer nosaltres en un taller de capgrossos per nens petits i en el procés vam crear dos capgrossos. Els nens van començar portant els capgrossos i ara que s'han fet grans els porten les seves mares (riu).

Hi ha un lligam entre la Remençada i els gegants?

No, la gent s'ha confós. La Remençada va ser ideada, escrita i guionitzada per en Xavier Bertran.

Jo havia lligat el símbol i tota la construcció al seu voltant amb una època determinada, com per exemple Girona reconstrueix el centre al voltant de la ciutat medieval. A Montornès no va ser així?

A Montornès com a referent medieval (com el mercat medieval com a Vic, Besalú Girona...) no és un bon lloc perquè no ha quedat patrimoni arquitectònic, a part de l'església i el poc que queda del castell. A la Remençada, en Xavier Bertran, va fer tota la planificació sense contar amb nosaltres en assemblea, va fer la seva novel·la i plantejament i després ens va demanar de participar. Jo no ho volia fer, a més ens va demanar que féssim la Dansa de la Batalla (hi ha molta demanda), però solament es fa el tercer diumenge de setembre a les festes de Montornès. El meu punt de vista és que la Remençada ha de trobar el seu espai com va passar amb la Passió d'Olesa, va començar amb una petita representació de poble que ha anat creixent i que ara és un referent a tot el país. En el cas de la Remençada és igual, han de trobar el lloc i l'espai, estan en aquesta transició per assolir ser un

Gegants: Símbols de la Cultura Popular

referent.

Gràcies Carlos pel teu temps i les teves explicacions.

7. BIBLIOGRAFIA

- Amades, Joan (1952) *Costumari Català el curs de l'any*. Volum III. Edicions 62. Barcelona.
- Amat, Jordi (2015) *El llarg procés*. Barcelona: Tusquets.
- Beltran i Alcalde, Xavier (1985) *Conèixer Montornès*. Ajuntament de Montornès del Vallès, Barcelona.
- Bosch, Marcel·lí [et al.] (1982) *Gegants, Aportació de Matadepera al nostre Foklore*. ed. Caixa d'estalvis de Terrassa.
- Capmany, Aureli (1982) *Costums i tradicions catalanes*. Editorial Laia, Barcelona.
- Eliade, Mircea (1972) *Tratado de historia de las religiones*. Ediciones Era. Mexico, D. F.
- Fernández, Josep-Anton (2008) *El malestar de la cultura catalana*. Barcelona: Empúries.
- Ferreres, Ernest i Llorens, Jordi (1992) *Història de Catalunya*. ed. Grup Promotor, Barcelona.
- Furió, Antoni (1996) *Història política, societat i cultura dels Països Catalans. (Una pagesia dividida: diferències jurídiques i desigualtats econòmiques)*. Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- Gabriel, Pere (dir.) (1994) *Història de la cultura catalana*. Vol. 10 *Resistència cultural i redreçament: 1939-1990*. Barcelona: Edicions 62.
- Gerard, André-Marie (1995) *Diccionario de la Biblia*. ed. Grupo Anaya & Mario Muchnik.
- Hobsbawm, Eric i Ranger Terence (2002) *La invención de la tradición*. Barcelona: ed. Crítica.
- Hobsbawm, Eric (1997) *Naciones y nacionalismos desde 1780*. Barcelona: Crítica.
- Maragall, Joan (1895) *Poesies*. Tipografia L'Avenç, Barcelona.
- Masana, Heribert (2013) *100 Gegants, petita guia dels gegants de Catalunya 1*. Vilanova i la Geltrú. El Cep i la Nansa edicions.
- Masana, Heribert (2014) *100 Gegants, petita guia dels gegants de Catalunya 2*. Vilanova i la Geltrú. El Cep i la Nansa edicions.
- Puig i Gordi, Lluís (1999) *Les Festes a Catalunya v.13*. Catalunya: Generalitat de Catalunya Departament de Presidència.
- Quiñones, E. Tortosa, F. Carpintero, H. (1993) *Historia de la psicología, textos i comentarios*. Editorial Tecnos, Madrid.
- Salicrú Lluch, Roser (1997) *Institucions medievals*. ed. RBA Realizaciones S.L. UOC.

- Soler i Amigó, Joan (1998) *Enciclopèdia de la fantasia popular catalana*. Barcelona. Editorial Barcanova.
- Soler i Amigó, Joan (2005) *Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya vol. 4. Tradicionari*. Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- Torres i Rodergas, Josep [et al.] (2009) *Diccionari manual de la llengua catalana*. ed. enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- Traverso, Enzo (2006) *Els usos del passat: Història, memòria, política*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- Vila Mendiburu, Ignasi (2009) *La psicologia i l'estudi de la ment humana*. ed. FUOC.
- Vilar, Pierre [et al.] (1983) *Reflexions crítiques sobre la cultura catalana*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

7. 1 Webgrafia

- Agrupació de colles geganteres de Catalunya. *Colles associades*. [Informació en línia] web. [visitat el 1 des. 2015]. <<http://www.gegants.cat/colles/>>
- Agrupació de Colles Geganteres de Catalunya. *Ciutat Gegantera*. [Informació en línia]. Web. [Visualitzat 30 març 16]. <<http://www.gegants.cat/activitats/ciutats-geganteres/>>
- Blog de Bienve Moya (5 de juny 2014). *Cada dia és festa* [article en línia]. Blog. [Data de consulta: 13 gener 2016]. <<https://bienve.wordpress.com/?s=festa+popular+>>
- Blog de Bienve Moya. *Identitat, migracions, nacionalismes*. [article en línia]. Blog. [visitat 3 nov. 2015]. <<https://bienve.wordpress.com/catalunya-patria-d%E2%80%99immigrants/>>
- Blog de Bienve Moya. *Els gegants*. [article en línia]. Blog. [visitat 4 nov. 2015]. <<https://bienve.wordpress.com/?s=gegants>>
- Federico Riera-Marsá (17 ene 2016). *Grup Riera Marsá*. [article en línia]. Viquipèdia. [visitat 4 abril 16]. <https://es.wikipedia.org/wiki/Federico_Riera-Mars%C3%A1>
- Generalitat de Catalunya. Cultura popular. *Festes de nova creació s. XX dC - s. XXI dC*. [Informació en línia]. Web. [Data de consulta 15 de gener 2016]. <<http://www.gencat.cat/culturcat/portal/site/culturacatalana/menuitem.be2bc4cc4c5aec88f94a9710b0c0e1a0/indexd26a.html?vgnextoid=d3ed5c43da896210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnextchannel=d3ed5c43da896210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnextfmt=detall2&contentid=bce4352101fd7210VgnVCM100>>

[0008d0c1e0aRCRD](#)>

- Gigantes en la cultura Celta. [article en línia]. Web. [Data de consulta 27 març 2016]
<http://www.historiayleyendas.com/europa/celtas/GIGANTES_EN_LA_CULTURA_CELTA.html>
- Maria-Josep Ragué-Arias. *Festivals de teatre a Catalunya (1960-2008)*. [article en línia]. Web. [visitat 14 maig 2016].
<<http://www.raco.cat/index.php/AssaigTeatre/article/viewFile/146426/233337>>.
- Montornès del Vallès (8 feb 2016) *Demografia*. [article en línia]. Viquipèdia. [visitat el 4 abril 16].
<https://ca.wikipedia.org/wiki/Montorn%C3%A8s_del_Vall%C3%A8s>
- Pablo, Jordi (1992). "La recuperació de les festes de barri, dels anys setanta ençà. Darreres evolucions del concepte «festiu».". *Revista d'etnologia de Catalunya* (1992: Núm.: 1). [Data de la cerca 28 març 16].
<<http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/article/view/48445/56481>>
- Remençada. *Què és la Remençada*. [Informació en línia]. Web. [visitat 10 juny 2016].
<http://www.laremencada.cat/wp/?page_id=55>
- Santoral (10 juliol) *Sant Cristòfol, màrtir*. [article en línia]. Web. [data consulta 18 gener 2016].
<<http://www.laurado.info/santoral/juliol/10/Sant-Cristofol-martir/3186/>>
- Sócmestre (8 març) *Cançó: el Gegant del Pi*. [article en línia]. Web. [data consulta 28 març 2016].
<<http://socmestre.cat/recursos/cancons/canco-el-gegant-del-pi/#.Vvju7Rz97tR>>
- Textos. El web de les Ciències Socials (1997-2007) *Els mals usos feudals*. [article en línia]. Web. [visitat 20 abril 16]. <<http://www.xtec.cat/~aguiul/textos/webs/elsmalsusosfeudals.htm>>

7.2 Discografia

- Serrat, Joan Manel. Lletra Miquel Porter i Lluís Serrahima. Banda Sonora d'un Temps i un país. *Lletania*. Discogràfica Ariola, 1996.
- Xarango. *Som riu*. Discogràfica DiscMedi, 2014.